

Kvarteret Ångkvarnen i Uppsala

Kulturhistorisk analys

Innehållsförteckning

1	Uppdraget	5
2	Skydd och tidigare ställningstaganden	6
3	Historik	7
4	Analys och värdering	35
4.1	Värderingsprinciper	36
4.2	F.d. kvarteret Ångkvarnen	39
4.3	F.d. kvarteret Upplaget	70
4.4	F.d. kvarteret Fabriken	81
4.5	Byggnader, sammanställning	91
4.6	Stråk och samband	92
4.7	Stadsrum och stadsbild	94
4.8	Sammanslagning av värderings- kartorna	95
5	Rekommendationer och riktlinjer	96

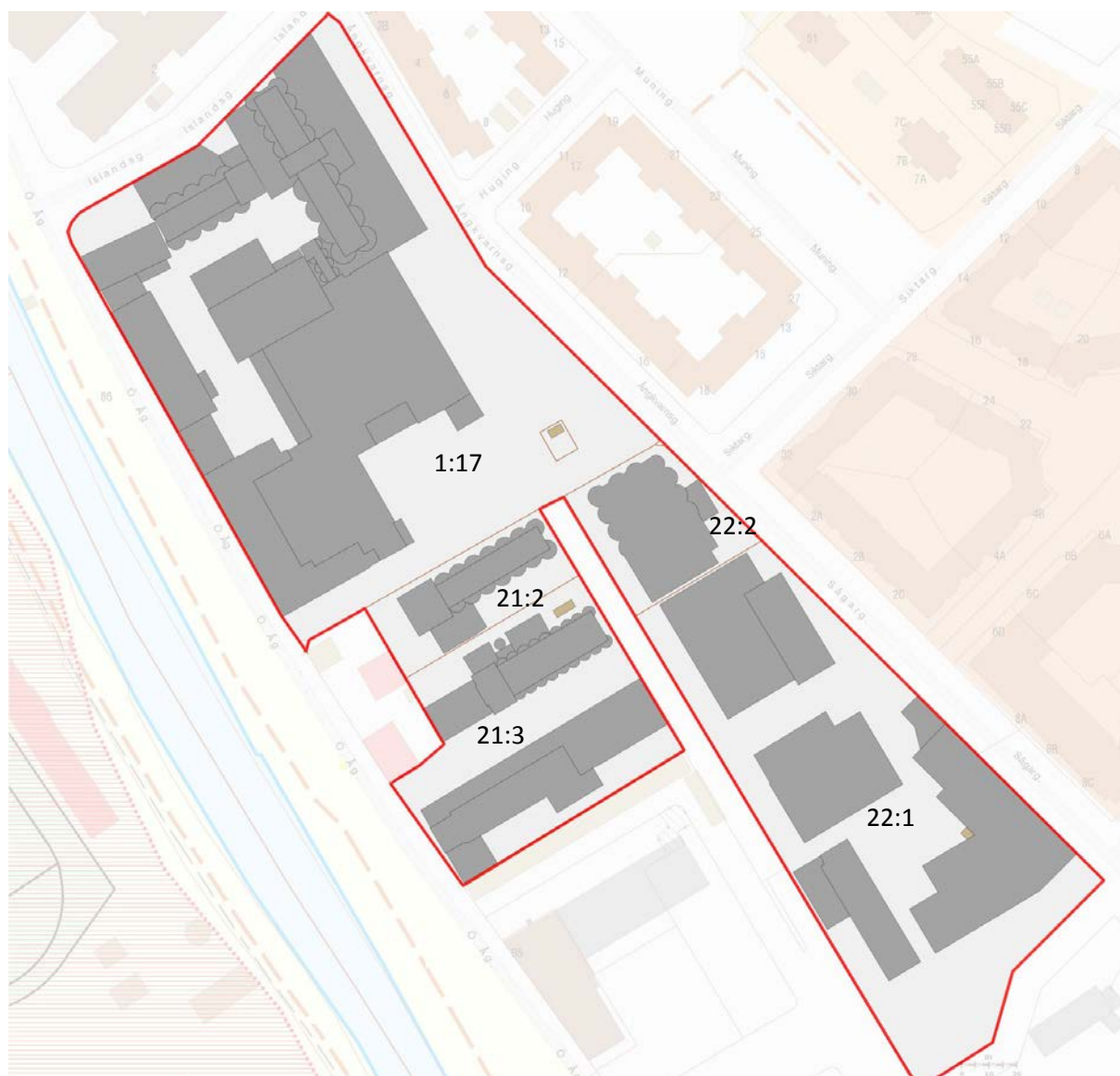

1. Uppdraget

Denna utredning har utförts av Per Lundgren, Upplandsmuseet, på uppdrag av BESQAB genom Åsa Lehto. Syftet med utredningen är att den ska vara vägledande för arbetet med en ny strukturplan och att den ska ligga till grund för ett kommande detaljplanearbete.

Uppdraget omfattar en kulturmiljöanalys av fastigheterna Kungsängen 1:17, 21:2, 21:3, 22:1 samt 22:2 i Uppsala kommun. Området innefattar hela det nuvarande kvarteret Ångkvarnen med undan-

tag för fastigheten Kungsängen 21:1. Utredningsområdet framgår av nedanstående karta.

2. Skydd och tidigare ställningstaganden

Kulturmiljölagen

Inga registrerade fornlämningar finns inom området och det innefattar inget byggnadsminne.

Miljöbalken

Området ingår inte i något riksintresse för kulturmiljövård men angränsar i norr till riksintresset Uppsala stad.

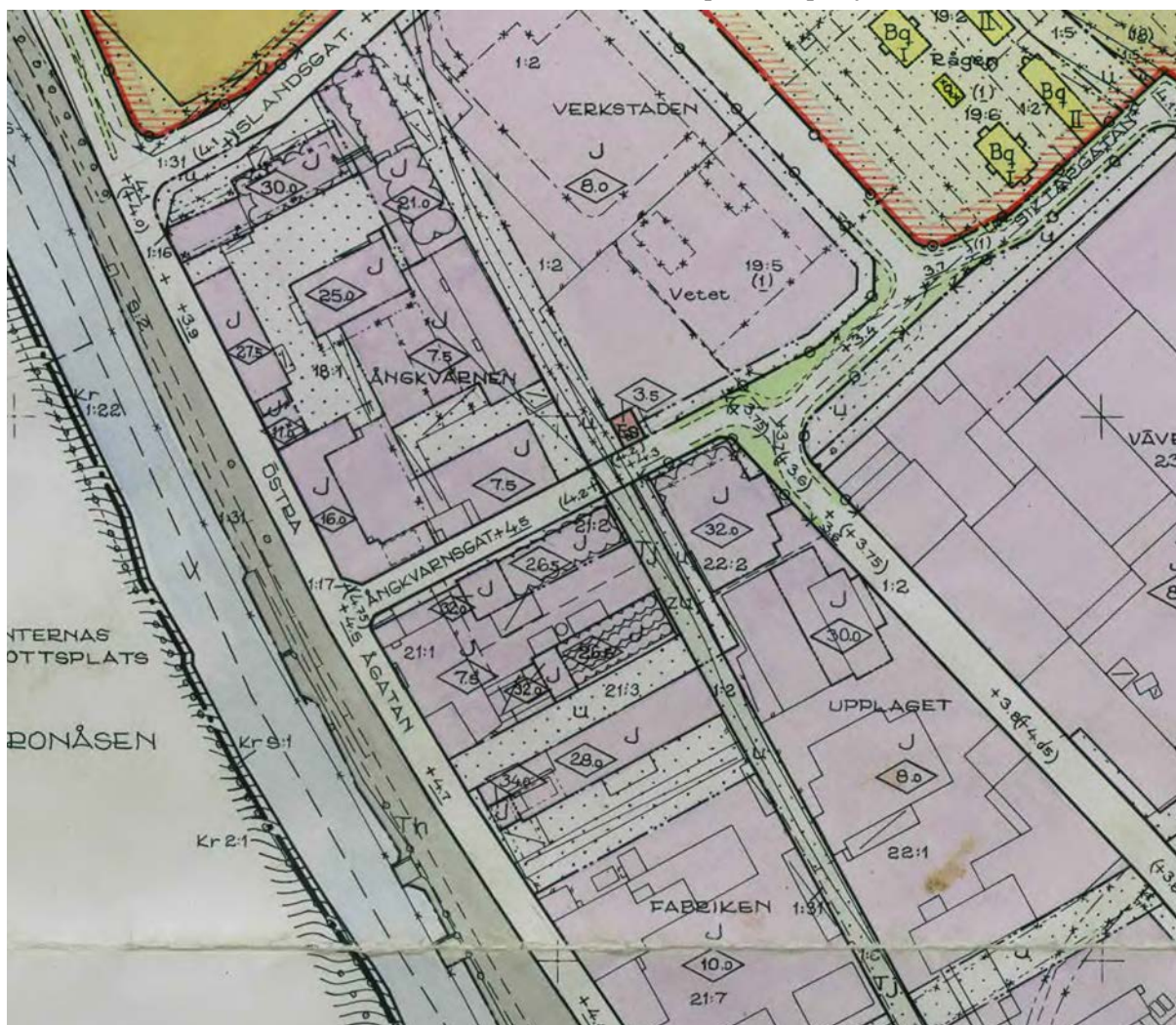
Plan- och bygglagen

Inga byggnaders kulturvärden är skyddade genom Q, q eller motsvarande i plan.

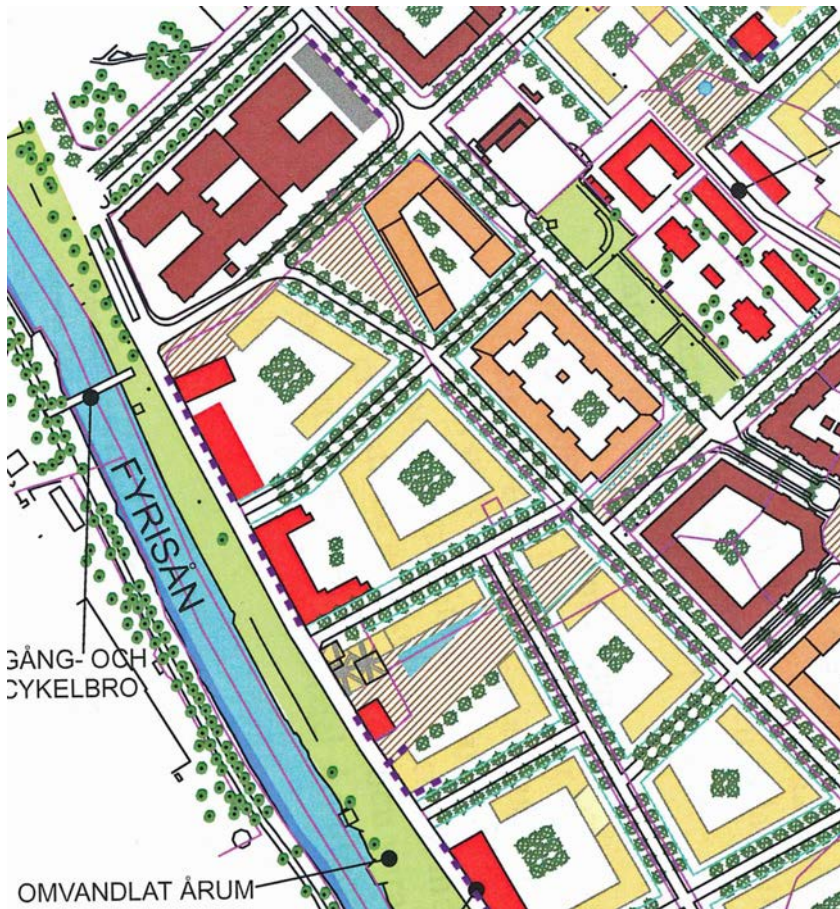
Gällande plan

Gällande plan är den stadsplan som antogs 1985. Planen speglar befintliga förhållanden inom kvarteret Ångkvarnen, som även fortsatt reserveras för industriändamål. Inom f.d. kvarteret Ångkvarnen och f.d. kvarteret Fabriken är obebyggd mark prickad, d.v.s. planen medför inte ny bebyggelse på denna mark. Planen innehåller inga q eller Q inom utredningsområdet.

Gällande plan: stadsplan från 1985.

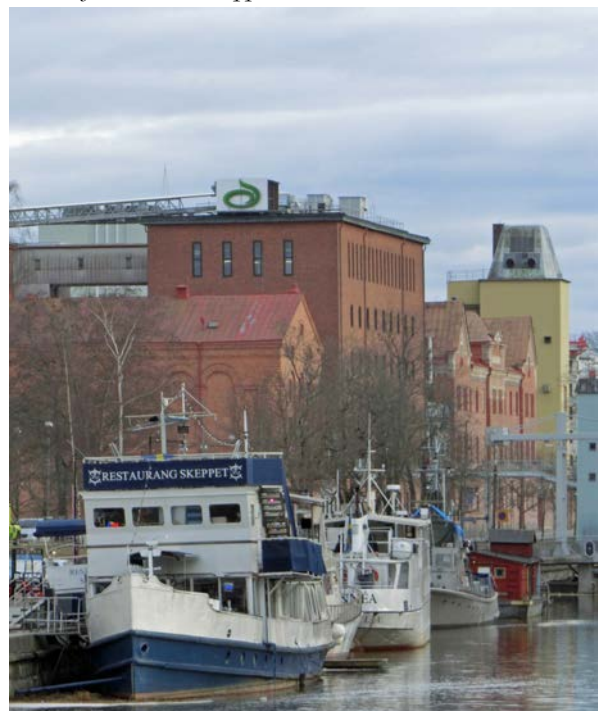
Planprogram

Utsnitt av karta i planprogrammet från 2009 med värdefulla, bevarandevärda byggnader markerade med rött.

Inför omvandlingen av södra Kungsängen från industri- till huvudsakligen bostadsområde upprättades ett planprogram som antogs av Uppsalas kommunstyrelse 2009-09-09. Målet i programmet är att "åstadkomma en blandad stadsmiljö med bostäder, arbetsplatser, butiker och annan service som kan ses som en utvidgning av stadskäman. Vidare skall årummets möjligheter utvecklas och tillvaratas i mesta möjliga mån." I planprogrammet pekas ett antal byggnader inom utredningsområdet ut som kulturhistoriskt värdefulla och som bör bevaras och ges beteckningen litet q eller stort Q vid detaljplaneringen. Dessa byggnader är spannmålsmagasinet från 1914, kvarnbyggnaden från 1940 samt jästfabriken från 1902. När planprogrammet upprättades utgick man från att Nord Mills kvarnanläggning och Lantmännens siloverksamhet skulle ligga kvar i sina dåvarande lägen inom överskådlig framtid. Programmet hänvisar vad

De byggnader som i planprogrammet från 2009 pekas ut som bevarandevärde utgör ett framträdande inslag i stadsbilden från centrala Uppsalas årum.

det gäller kulturvärdena till två inventeringar: ”Yttre Kungsängens industri-, kontors- och bostadsområde, kulturhistoriska värden” som hade tagits fram av Uppsala stads kulturkontor 2004 samt ”Uppsala industribyggnader från 1700-tal till 1970, kulturhistorisk värdering 2003” som hade tagits fram 2003 på uppdrag av kulturkontoret.

Tidigare inventeringar och värderingar

1992 upprättades ett förslag till program för förnyelse av Kungsängen. I programförslaget ingick en relativt ingående kulturhistorisk beskrivning av området. Uppsala Ångkvarn pekas ut som värdefullt. Man räknade med att kvarnverksamheten skulle finnas kvar ännu 2030, men om den inte gjorde det borde byggnaderna längs ån bevaras, menade man.

2003 utförde Anders Franzén och Petra Ejdesjö en kulturhistorisk inventering och värdering av Uppsalas industribyggnader på uppdrag av Uppsala stads kulturkontor. I inventeringen pekas kvarnanläggningen och siloverksamheten som helhet ut som särskilt värdefulla och man bedömer att PBL 3:12 bör gälla. Inom fastigheteten Kungsängen 1:17 pekas särskilt tegelbyggnaderna längs Östra Ågatan ut som värdefulla, men också det modernistiska 1960-talskontoret mellan kvarnen och jästfabriken. För stadsbilden bedömdes förutom dessa byggnader även silobyggnaderna som värdefulla.

3. Historik

Utredningsområdet präglas idag helt av den verksamhet som Lantmännen bedriver där, i form av en kvarnanläggning inom f.d. kvarteret Ångkvarnen och spannmåls- och utsädeshanteringen i f.d. kvarteren Upplaget och Fabriken. Dagens situation är en följd av företagsbildande, fusioner, uppköp, utveckling och expansion inom livsmedelsindustrin och spannmålshanteringen.

Först på plats var Upsala Ångqvarn AB, som bildades 1875 för att driva industriell kvarnverksamhet i den kvarn som sedan 1864 fanns på platsen. 1901 kompletterades ångkvarnen med en jästfabrik samt ett bränneri. Kring 1940 genomfördes en omfattande modernisering med en ny kvarnbyggnad, flera spannmålssilor och en maccaronifabrik. Anläggningen köptes 1956 av Wennergrenskoncernen men övergick senare till Lantmännen och dotterbolaget Kungsörnen. 1985 övergick Kungsörnen i Cerealia när kvarn- och konsumentprodukterna inom Lantmännen samlades i en sammanhållen koncern. Kvarnen placeras i dotterbolaget Nord Mills AB.

I slutet av 1930-talet hade Mälardalens Lantmannaförening etablerat sig i Kungsängen och man byggde 1939 en betongsilo i kvarteret Fabriken, en bit söder om den gamla jästfabriken. Under efterkrigstiden expanderade Lantmännens spannmålmottagning kraftigt och på fastigheter som man förvärvade i kvarteren Fabriken och Upplaget byggde man ytterligare silon och olika typer av stödanläggningar för hanteringen. I kvarteret Upplaget tog man över en industritomt som tidigare hade använts av företaget Stål & Maskin AB.

Områdets historia kan delas in i ett antal historiska epoker:

Den gamla ångkvarnens tid sträcker sig från 1864 till 1939 och karakteriseras av industriell expansion och diversifiering av Upsala Ångqvarns verksamhet inom kvarteret Ångkvarnen, inom de ramar som det sena 1800-talet och tidiga 1900-talets byggnader och maskinella utrustning gav.

Den moderna industrikvarnens tid sträcker sig från 1939 till 1963 och kännetecknas av omfattande moderniseringar av såväl byggnader som tillverkningsprocesser, samtidigt som större delen av resterna från den gamla ångkvarnens tid revs. Det är under denna epok som kvarnen på allvar tar plats i centrala Uppsalas stadsbild, genom siloanläggningar och den nya, höga kvarnbyggnaden i rött tegel.

Kvarnen under Lantmännen sträcker sig från 1963 och kännetecknas av ytterligare utbyggnader inom kvarteret Ångkvarnen, förändringar i transportsystemen och samordning med spannmålmottagningen i grannkvarteren.

Stål & Maskin AB utgör en särskild epok som begränsas till en industritomt i kvarteret Upplaget. Här bedrevs en betydande industriell verksamhet som startade 1917 och avslutades 1972 när Lantmännen köpte tomten med dess byggnader.

Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering utgör en epok som börjar 1939 i kvarteret Fabriken och som senare utvidgas till kvarteret Upplaget. Den kännetecknas framförallt av storskaliga siloanläggningar i betong som uppförs inordnade i den gamla stadsplanens mönster, vinkelrät mot Fyrisån. Under andra hälften av 1900-talet blir sambandet med den intilliggande kvarnen allt starkare, med transportörer för spannmål mellan de båda anläggningarna.

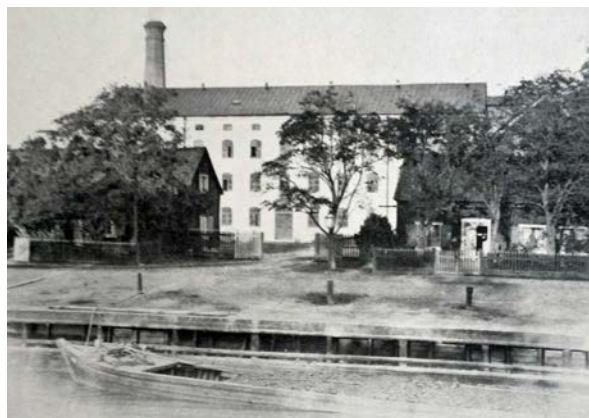
Utredningsområdets byggnader med färgmarkering av vilka epoker de tillhör.

Gult	Den gamla ångkvarnen 1864—1939
Turkos	Den moderna industrikvarnen 1939—1963
Lila:	Kvarnen under Lantmännen 1963—
Grönt:	Stål & Maskin 1917—1972
Blått	Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Den gamla Ångkvarnen 1864—1939

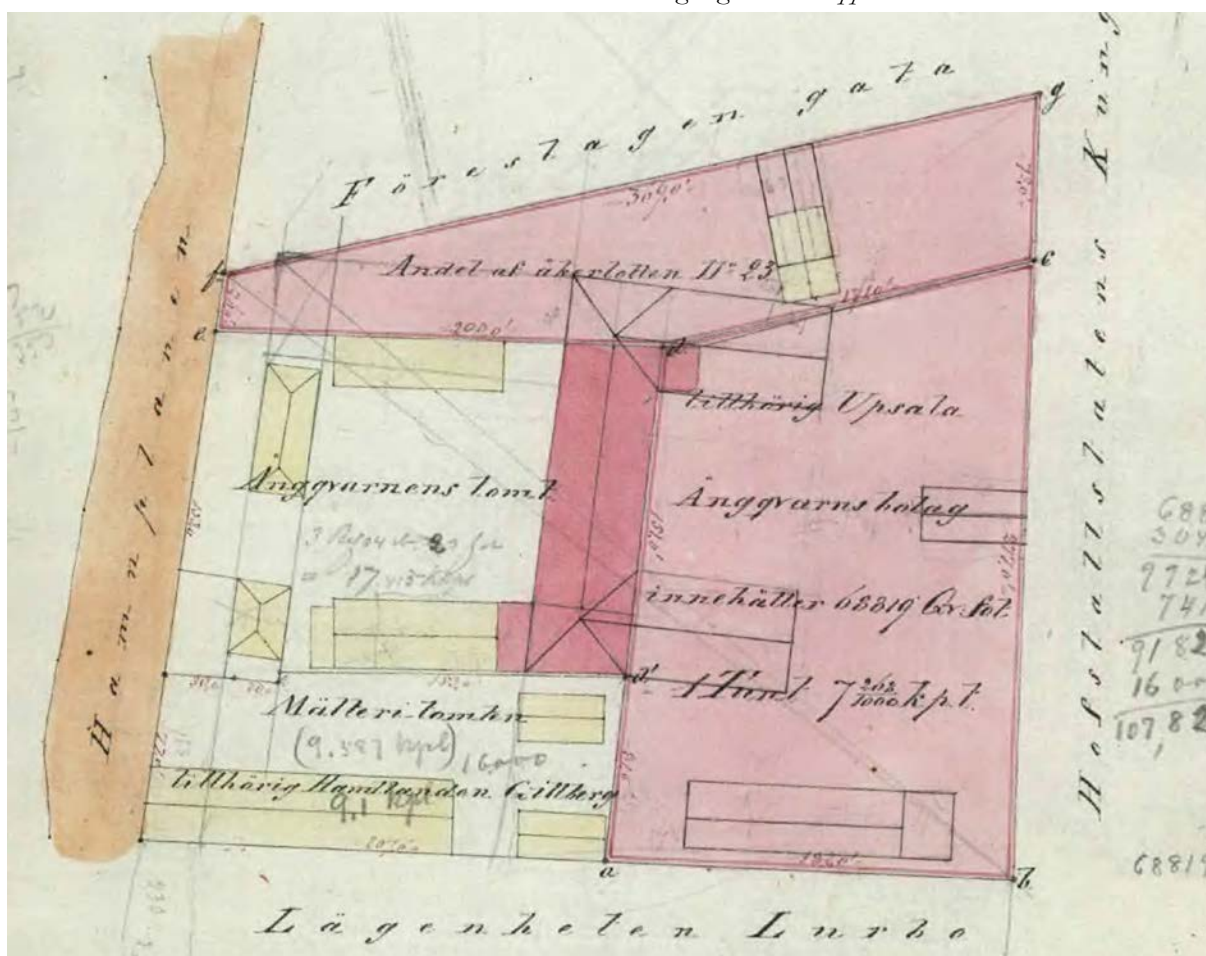
Uppsala Ångkvarn uppfördes 1864 på lägenheten Erikslund som en tullkvarn, vilket innebar att bönderna kunde få sin spannmål mald mot erläggande av en avgift, tull. Den ursprungliga tomten var mycket liten och avgränsades i norr och öster av åkrar och i söder av den s.k. mälteritomten som ägdes av handlanden Gillberg. Själva kvarnbyggnaden var en stor, vitputsad byggnad som var förlagd längs tomtens östra gräns, medan magasin och liknande träbyggnader placerades väster om ångkvarnen. 1874 bildades Uppsala Ångvarns Aktiebolag med syfte att förvandla kvarnen till en industrikvarn. En kraftig utökning av verksamheten, med bland annat ett grynverk, medförde att ny mark måste läggas till den gamla tomten, och kvarnbyggnaden förseddes med två stora flyglar åt öster. I söder inköptes mälteritomten och i norr ett stycke av stadens åkerjord. Den viktigaste transportvägen för såväl inkommande spannmål

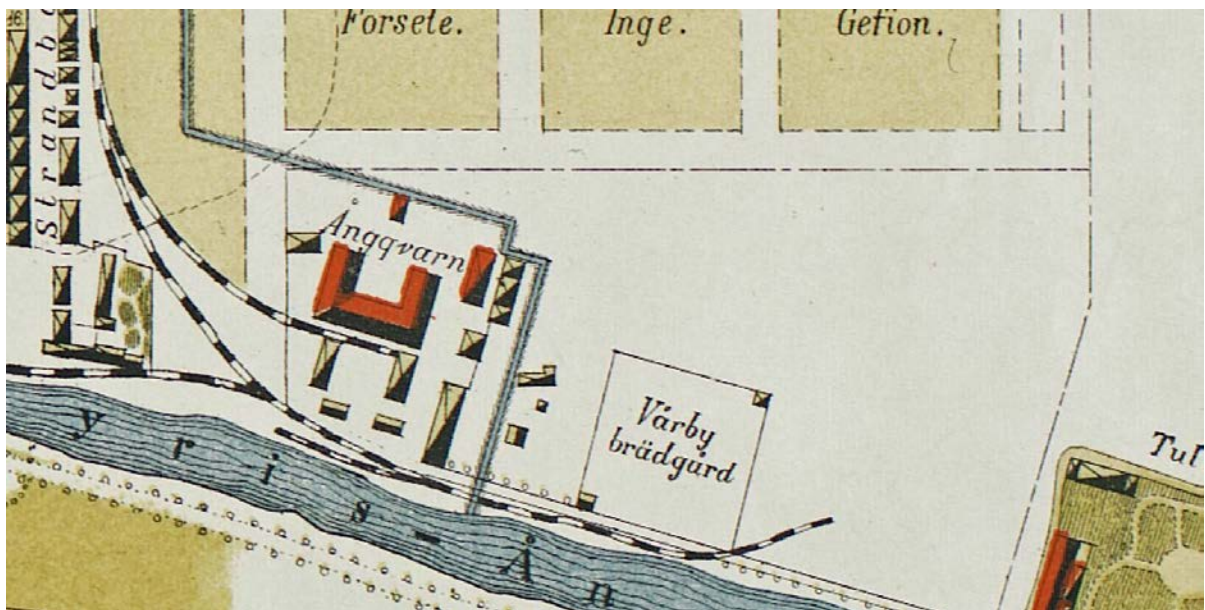

Ovan: Uppsala Ångkvarn 1874, vid övertagandet av Uppsala Ångvarn Aktiebolag.

som utgående mjöl var längs Fyrisån till Mälaren. 1877 drogs järnvägsspår från stambanan till hamnen. Ångkvarnen fick ett stickspår som löpte intill kvarnbyggnadens västra fasad, men också ett spår som var tillgängligt från byggnaderna på Hamn-

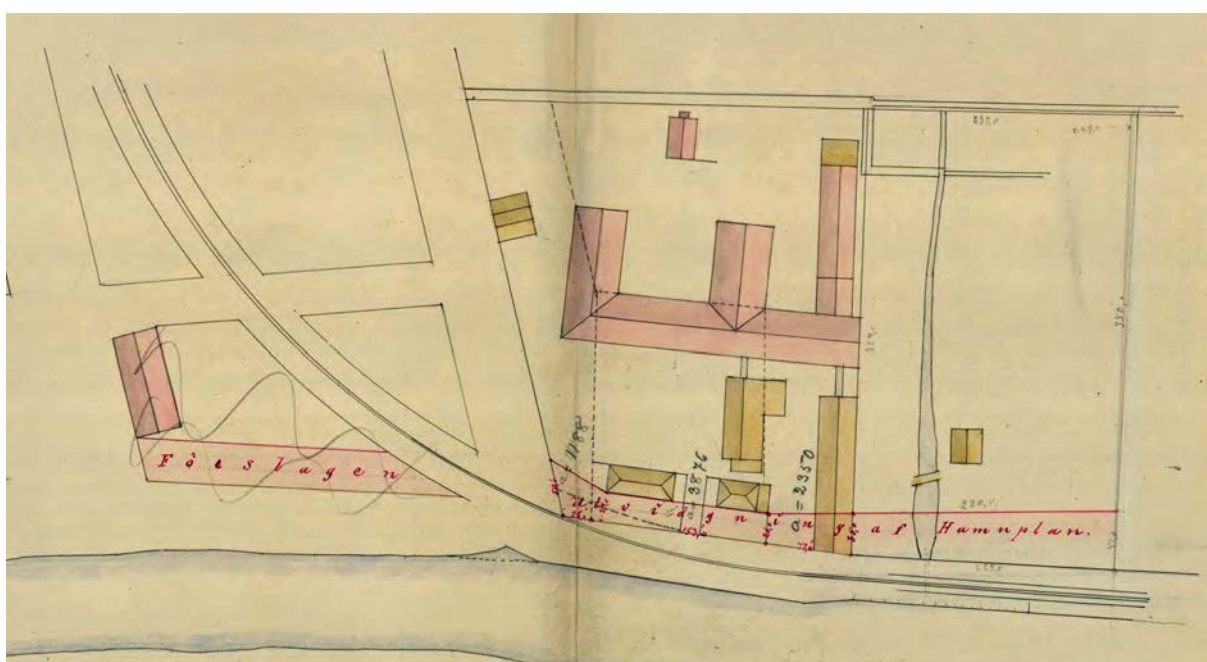
Nedan: Ångkvarnens ursprungliga tomt samt planerade utvidgningar. Karta upprättad 1875. LM.

Ovan: Utsnitt av karta från 1882 som visar ångkvarnen med sina magasin och andra behövliga byggnader. Järnvägsspårerna har nyss dragits ned till hamnen vid Fyrån från den norra stambanan. Det gamla stadsdikeet, som tidigare löpte rakt ut till ån, har nu fått göra en krök förbi ångkvarnen. Mellan ångkvarnen och Tullgarns gjuteri, längst till höger i bild, finns ingen bebyggelse bortsett från några mindre skjul. Inga av byggnaderna från denna tid finns kvar idag men grunden är lagd till den kvarters- och gatustruktur som fortfarande finns. Så anvisas till exempel plats för bebyggelse inom kvarteren Forsete, Inge och Gefion inom en strikt rutnätsplan inordnad i stadens övriga rätvinkliga system, medan bebyggelsen närmast Fyrån ligger vinkelrät mot ån. Sträckningarna för de kommande gatorna Islandsgatan och Sägargatan är markerade men de är ännu inte anlagda. LM.

Nedan: Karta upprättad 1898 inför planerad utvidgning av Hamnplan. Kartan visar ångkvarnens bebyggelse vid denna tid. Sedan början av 1880-talet har själva kvarnbyggnaden byggts ut söderut och fått ytterligare en flygel. LM.

plan vid Fyrisån. Därmed underlättades transporterna.

Kring sekelskiftet 1900 var kvarnanläggningen i högsta grad modern. Den var bestyckad med ett valsverk med sju valsstolar, hade elektrisk belysning, effektiva, nya ångpannor, rensningsmaskiner, mjölblandningsmaskiner och magasin i sten. Man hade sugrörsledning från ån och 1892 hade man installerat elektrisk belysning. Man hade också en hiss för kol- och spannmålsuppföring vid kajkanten.

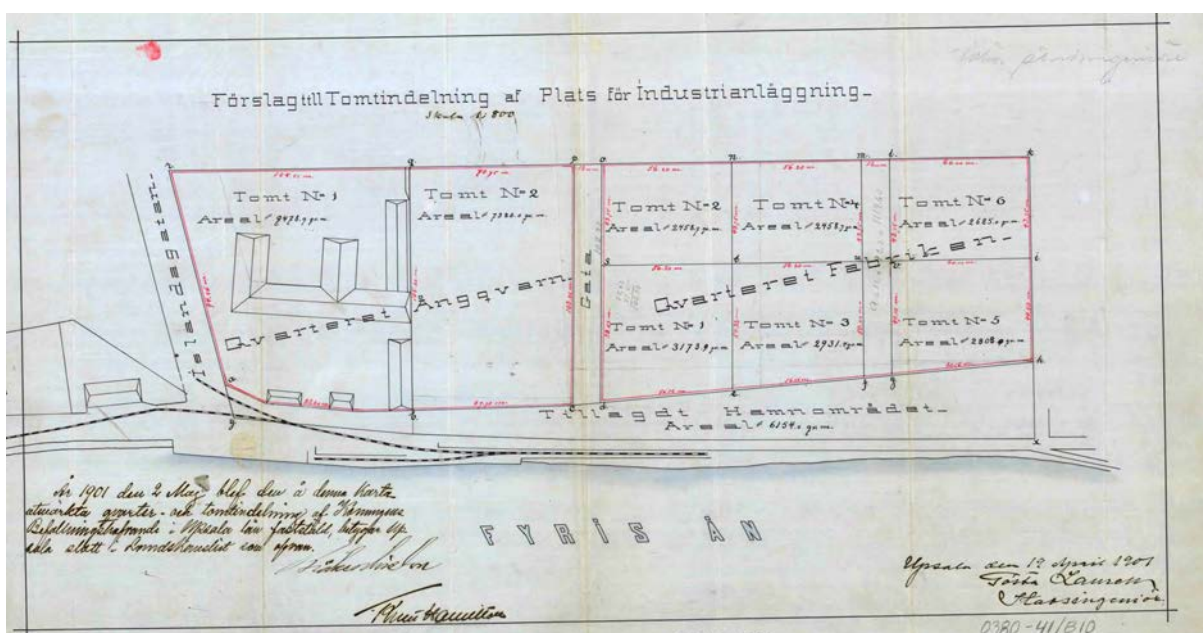
Redan 1884 hade Upsala Ångqvarn anlagt en pressjästfabrik i anslutning till sitt bränneri i Svartbäcken. Pressjäst tillverkades som en biprodukt till brännvinet. Stora mängder jäst uppkom nämligen vid den tillverkning av mäsik som sedan destillerades till brännvin. Enligt uppgifter från strax efter sekelskiftet var det normalt att få ca 75 kg pressjäst på varje 100 liter brännvin man tillverkade. Under slutet av 1800-talet stegrades efterfrågan på pressjäst av hushållen, eftersom man allt mer gått över till att baka bröd med denna i stället

för med jäst från hembryggt öl. 1898 beslutade man att flytta både bränneriet och jästfabriken till den s.k. Lurbotomten som angränsade till ångkvarnstomten i söder. I början av 1901 gav man uppdraget till stadsarkitekt C.A. Ekholm att göra ritningar till en ny pressjäst- och spritfabrik.

Den nya byggnaden stod klar 1902. Den tillverkade sprit och jäst från grunden i följande steg:

- 1) Kornet togs emot i spannmålsmottagningen som fanns i ett utrymme innanför huvudingången. Det transporterades upp till de olika spannmålsbottnarna på de övre våningarna med säckhiss och elevator.
- 2) Det korn som skulle mältas fördes till den södra flygeln där det fanns rensapparater samt stöpkar, där kornet tvättades och fick ta upp vatten för att kunna gro
- 3) Kornet fördes därefter ner till fabriken källare där mälteriet låg. Där lades det ut på perforerade plåtar för att gro.

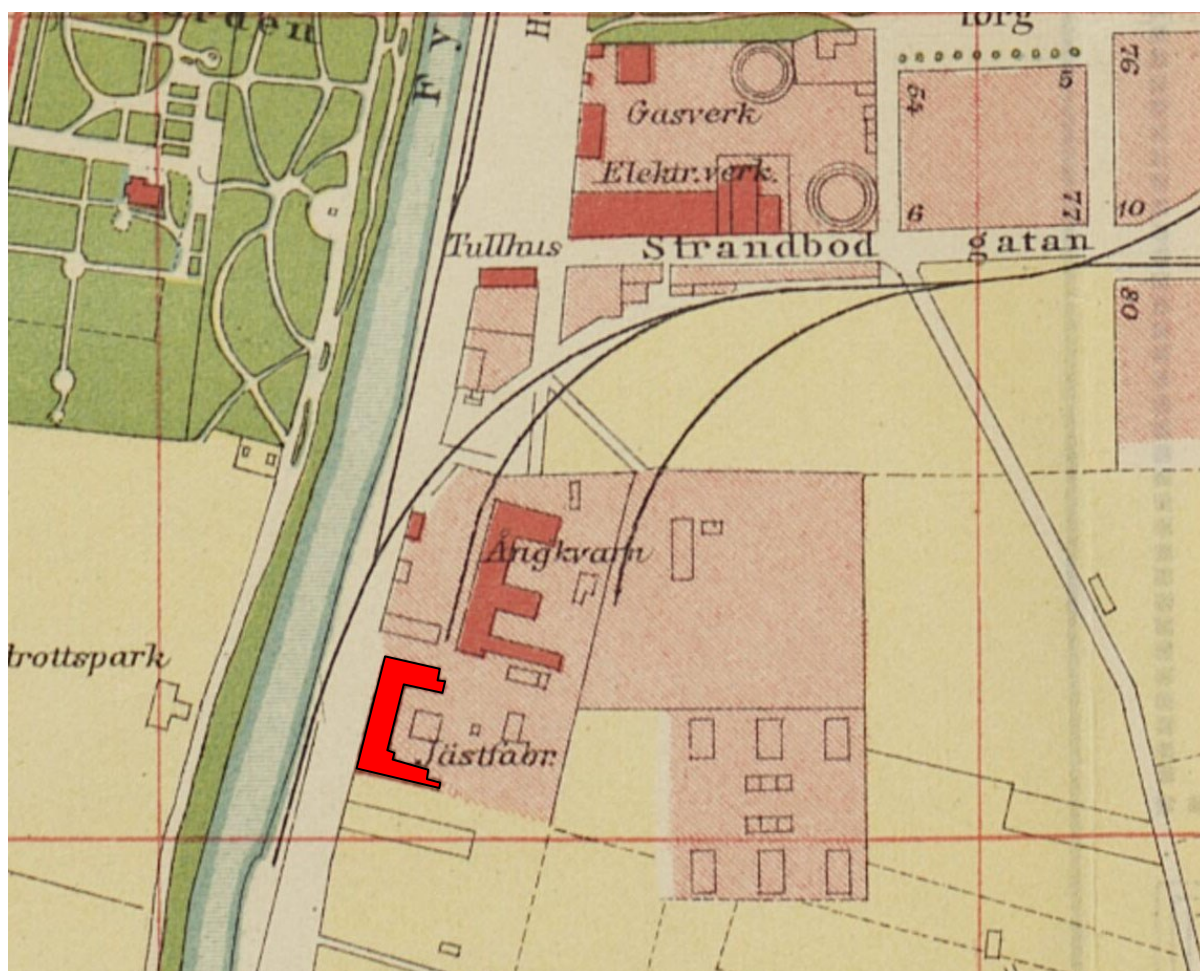
1901 upprättades ett förslag till ny tomtindelning för fabriksområdet söder om Islandsgatan. En av anledningarna till den nya indelningen var att Upsala Ångqvarn 1898 hade förvärvat den s.k. Lurbotomten söder om kvarnanläggningen för att kunna uppföra en ny jästfabrik där. Jästfabrikstomten och kvarntomten bildade tillsammans kvarteret Ångqvarn. LM.

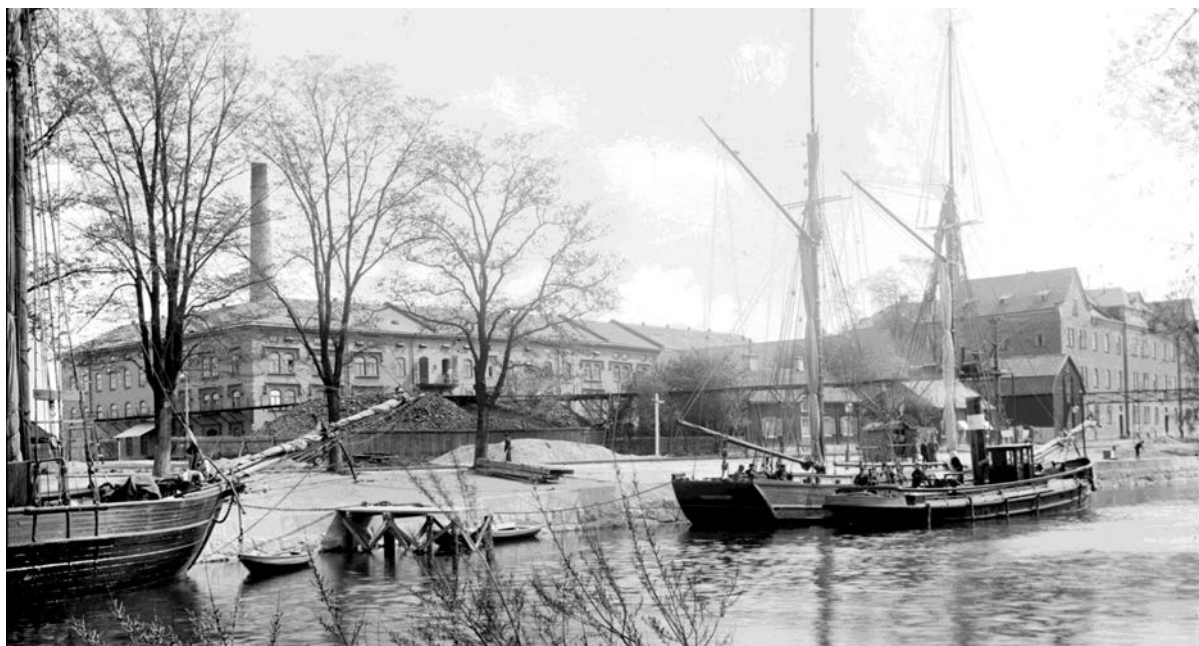

- 4) Malten krossades sedan i en malkross som fanns på andra våningen. I denna process knäcktes skalet och kärnan krossades.
- 5) Maltskrotet fördes ner till första våningen och blandades med vatten i olika temperatursteg i mäskeapparater.
- 6) När mäskeingen var avklarad filtrerades de fasta partiklarna bort i silkar, medan den flytande vätskan, vörten, fördes över till jäskar som fanns i intilliggande rum. Under 1920-talet hade man 4 kar som rymde 35 000 liter var samt ett stort järnkar som rymde 100 000 liter. I jäskaren tillsattes jäst till vörten. Jäsningprocessen producerade stora mängder ny jäst, som fick sitt bränsle från den sockerhaltiga vörten. Jästen producerade i sin tur alkohol.
- 7) Efter avslutad jäsning frånskildes jästen i 8 jästseparatorer som fanns i separatorrummet som låg intill maskinrummet på första våningens södra del.
- 8) Slutligen pressades jästen i pressrummet för att därefter blandas och paketeras i det södra hörnrummet.
- 9) Den utfiltrerade, alkoholhaltiga vörten brändes i vörtdestilleringsapparater i det 13,5 meter höga apparatrummet närmast norr om entrén.

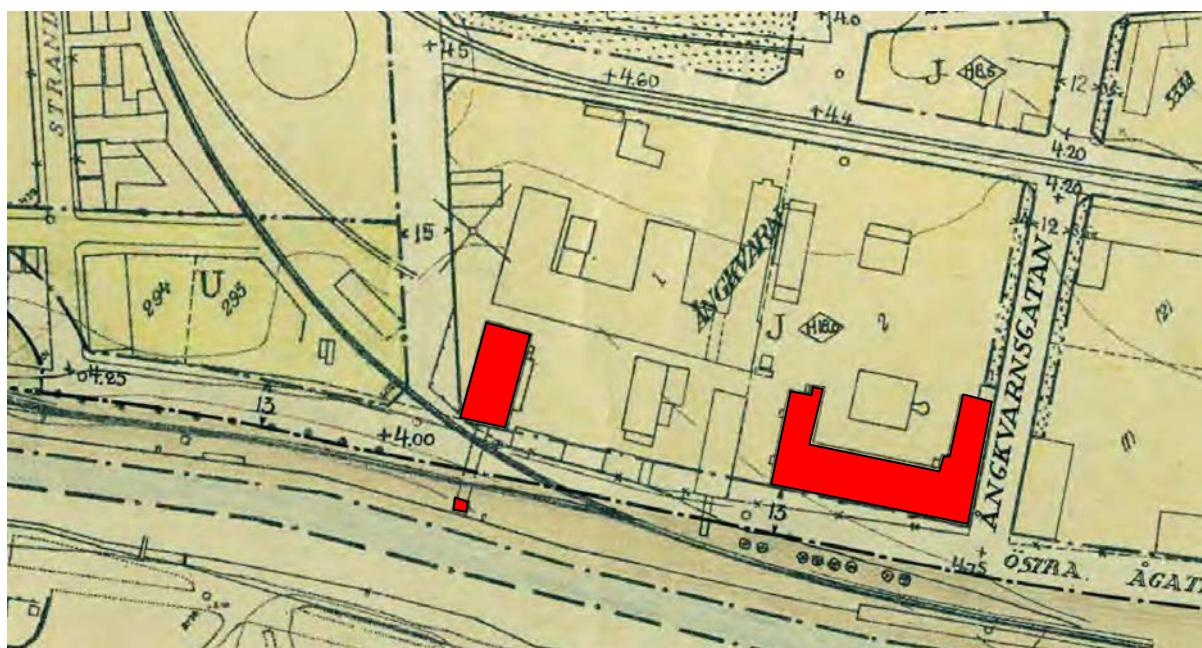
I jästfabrikens norra del fanns kontor och bostäder och i den södra flygeln fanns snickeriverkstad. På gården fanns en ångpannebyggnad för jästfabrikens behov.

Karta från 1909 som visar den nyuppförda jästfabriken söder om ångkvarnen. Fabriken uppfördes med en imponerande fasad framdragen till Hamnplan. Den rödmarkerade byggnaden finns kvar idag. UUB.

Ångkvarnen och jästfabriken strax efter att den senare byggts. På bilden syns en enkel anordning för lossning och en lufttransportör till ångkvarnens kollager. Ungefär på den plats kollbögen ligger uppfördes senare den silobyggnad i tegel som fortfarande står kvar. Foto Alfred Dahlgren 1901—1902/UM.

Stadsplan från 1936 som visar kvarteret Ångkvarns bebyggelse vid denna tid. De rödmarkerade byggnaderna finns kvar idag. LM.

1908 om- och påbyggdes kvarnen och man installerade nya kvarnmaskiner och ångmaskiner. 1912 beslutade man att uppföra ett nytt silomagasin i tegel. Man anslog 170 000 kr till ändamålet och arbetena pågick i två år. Magasinet placerades mellan kvarnen och hamnen som en nordlig flygel åt detta håll. Placeringen var rationell. Den mesta

spannmålen till kvarnen levererades sjövägen och genom en spannmålslevator med lufttransportör in till magasinet var det effektivt att lossa båtlasterna och föra spannmålen först till magasinet och sedan vidare till kvarnen. Själva kvarnbyggnadens flygel åt öster innehöll också silomagasin för spannmål. Till båda silomagasinen löpte dessutom

järnvägsspår för spannmål som levererades på detta sätt. Upsala Ångqvarn ägde Ångfartygsaktiebolaget Garibaldi med de tre båtarna Fyris 1, Fyris 2 och Nya Upsala fram till 1926 då båtarna såldes till Trafik AB Mälaren—Hjälmaren.

1916 elektrifierades både kvarnen och jästfabriken.

1926 förenklade man produktionen genom att köpa in melass, färdig sockerlösning, i stället för tillverka egen vört. Melassen förvarades i stora cisterner på jästfabrikens gård. Cisternerna hade levererats av grannen söderut, Tullgarns Gjuteri och Mekaniska verkstad.

Epokens byggnader markerade med gult.

Utan mälteriet och vörttillverkningen fanns det alla möjligheter att omdisponera jästfabriken. Den byggdes om så att den södra flygeln inrymde en havregrynskvarn.

1929 utökades industritomten genom förvärv av tomterna 3 och 4 i kvarteret Fabriken. Dessa såldes 1939 till Mälardalens Lantmannaförbund.

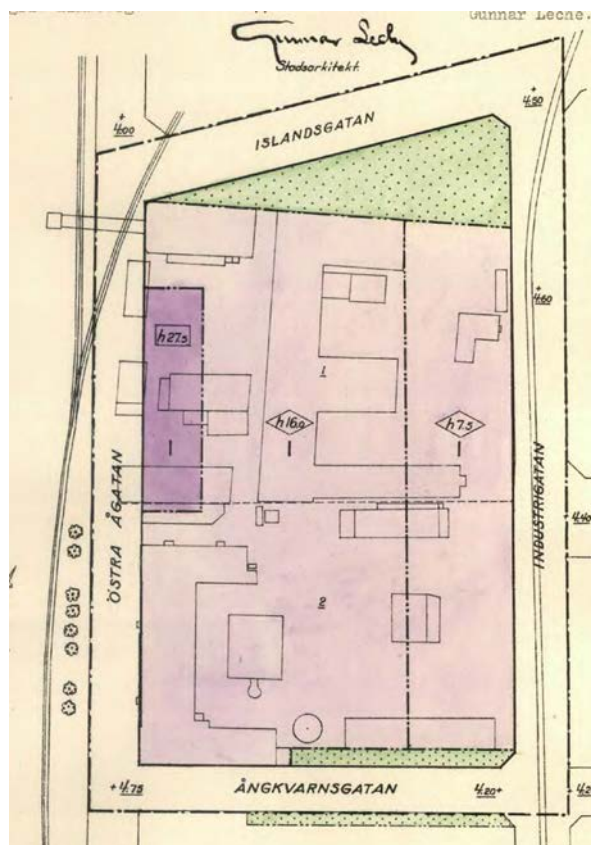

Den moderna industrikvarnen 1939—1963

Kring mitten av 1900-talet skedde en omfattande modernisering, utvidgning och ändring av Upsala Ångvarns verksamhet. 1937 började man planera för en ny kvarnbyggnad och anbud togs in från maskinleverantörer och entreprenörer. Arbetet kunde dock inte sätta igång innan en stadsplaneändring, eftersom den nya byggnaden skulle bli mycket hög och den tillåtna höjden enligt gällande stadsplan begränsade sig till 18,5 meter. Stadsarkitekt Gunnar Leche konstaterade i ett utlåtande inför stadsplaneändringen att den höga byggnadskroppen skulle få ett dominerande läge i stadsbilden vid Fyrisån och framhöll att det var viktigt att den accentuering som uppkom vid anblickar från åpartierna i stadens centrum fick en enhetlig, arkitektonisk utformning.

Efter stadsplaneändringen 1938 uppfördes kvarnbyggnaden 1939—1940 efter ritningar av civilingenjör Carl Ritzén, Byggnadstekniska byrån i Göteborg. Entreprenör var Byggnadsfirman Anders Diös. Fasaderna utfördes med rött Røbotelgel. I byggnaden fanns förutom kvarnavdelningen rensningsverk och blandningssilo. Väggarna

Stadsplanen från 1938 med konturerna av den nya kvarnbyggnaden inritad. Högsta tillåtna höjd angavs till 27,5 meter för denna byggnad. LM.

Den nya kvarnbyggnaden strax efter uppförandet. Foto Gunnar Sundgren 1944/UM

Flygfoto från 1947 som visar kvarteret Ångkvarn efter att huvuddelen av bygnadsprogrammet blivit genomfört. Den gamla kvarnbyggnaden har gett plats för mjölsilo och macaronifabrik samt en modern spannmålsilo med betongceller, maskintorn och lanternin. Under 1948 utökades den nybyggda silon så att den kom att sträcka sig till den gamla tegelsilon närmast hamnen. Observera skorstenen till jästfabrikens ångpanna. Foto AB Flygtrafik 1947/UM.

uppfördes i tvåstens tegelmur och bjälklagen i skelettkonstruktion med bjälklag och pelare av grov H-balk med bultade förband. Mellan ytterväggarna och bjälklagen utfördes en spalt för kanalisation och luftväxling. Våningsplanen i kvarndelen indelades i putsbotten, där kornen putsas från medföljande skalpartiklar, valsbotten, där malningen sker, samt siktboten där mjölet siktas ut ur malgodset.

I maj 1940 startade en eldsvåda i havregrynskvarnen, som var inrymd i jästfabrikens södra flygel. Eftersom havregrynsförsäljningen hade gått ganska dåligt beslöt man att inte återuppbygga havregrynskvarnen. Istället byggdes utrymmet om till kontor, tvättinrättning och lunchrum för personalen.

Vid midsommar samma år utbröt ytterligare en brand, denna gång i den gamla kvarnbyggnaden. Man fattade då beslut om ett nytt bygnadsprogram som innefattade en kombinerad byggnad för mjölsilo och mjölmagasin och en macaronifabrik.

Den gamla eldhärjade kvarnbyggnaden revs för att ge plats åt de nya byggnaderna och grundläggningen startade 1940. Entreprenör var Nya Asfaltbolaget i Stockholm och byggnaderna stod färdiga 1942. Mjölet transporterades med en lufttransportör till mjölsilobyggnaden där det förvarades i 27 mjölceller. Mjölsilon utformades liksom kvarn-

Macaronifabrik och mjölsilo omkring 1942. Arbetet med den nya betongsilon har ännu inte påbörjats och industritomten är tillfälligt öppen. Foto Gunnar Sundgren/UM.

Den nya spannmålsilon under uppförande, troligen 1945.
Foto UppsalaBild/UM.

byggnaden med rött tegel. Den mjöl som skulle användas för maccaronitillverkning fördes över till den sammanbyggda huskroppen i öster där maccaronipressarna fanns. I den nedre delen av denna byggnad skedde fyllning och magasinering av mjölsäckar i ett stort antal låga mellanbottnar med liggande, smala fönster. Den låga våningshöjden skulle både ge plats för stora mängder mjöl och göra det bekvämt för personalen att arbeta. Nästa byggprojekt var en modern spannmålsilo som skulle uppföras i samma läge som den rivna

Verkstadsbyggnad ritad av arkitekt Tage Rosenlind och uppförd 1956. Foto Diös.

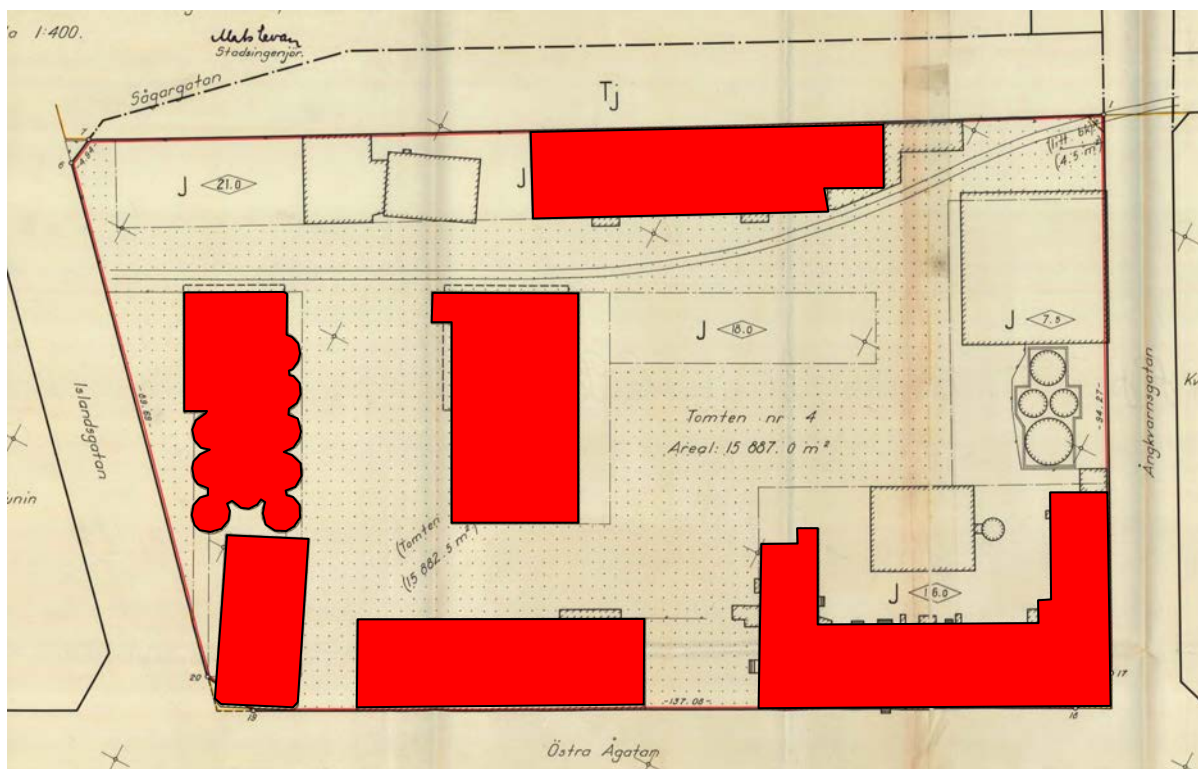
Magasinsbyggnad ritad av arkitekt Tage Rosenlind och uppförd 1956. Foto Diös.

Produktsortiment från kvarnen 1949. Foto Uppsala Ångqvarn.

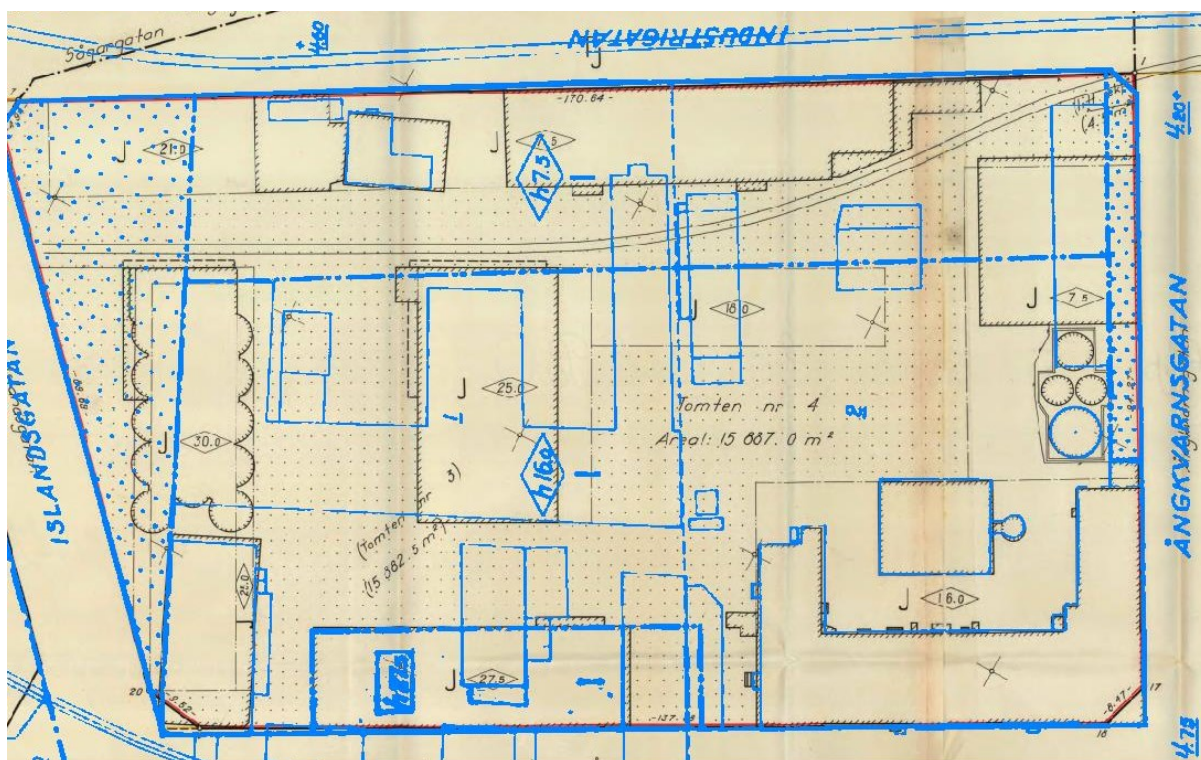
Produktsortiment från maccaronifabriken 1949. Foto Uppsala Ångqvarn.

Tomtmätning och förslag till stadsplan 1959 som visar både planerade och befintliga byggnader. Man kan se att den gamla ångpannebyggnaden till jästfabriken fortfarande står kvar, trots att den inte längre har någon användning, liksom cisternerna för den melass som användes vid jästtillverkningen. Den nya verkstadsbyggnad från 1956 efter ritningar av Tage Rosenlind ligger norr om macaronifabriken. Söder om denna hade ett magasin uppförts av samma arkitekt. Öster om spannmålssilon från 1944—1948 planerades för ytterligare en silo, som skulle uppföras med en viss distans för att ge plats åt industrispåret åt norr mot Islandsгатan. Byggnader som finns kvar idag är markerade med rött. LM.

Kartöverlägg som visar kvarnbebyggelsen 1938 i blått ovanpå tomtkartan från 1959.

kvarnbyggnadens norra flygel. AB Göteborgs Industribyggnader är entreprenör för den första etappen, som blev klar 1945, medan den andra etappen, med ytterligare fem celler, utfördes av Byggnadsfirma Anders Diös och stod färdig 1948.

Jästfabriken fick i sin helhet en ny användning sedan sprittillverkningen lades ner 1946 och jästtillverkningen 1955. Fabriken byggdes om för tillverkning av kornflingor, efter ritningar av arkitekt Per Lundqvist och ingenjör S.E Bjerking.

Kvarnanläggningen köptes 1956 av Wennergrenskoncernen. 1961 förvärvade SLR (Svenska lantmännens riksförbund) 50 procent av aktierna i Wennergrenkoncernens kvarnar och i samband med detta bildades Kungörnen AB.

Efter stadsplan 1960 byggdes ytterligare en spannmålssilo. Den uppförs i vinkel mot 1940-

Den nordligaste silon (till vänster i bild) uppfördes efter stadsplan 1960. Foto troligen 1960-talet. Foto Broman/Sjöhistoriska museet.

talssilona, med distans för industrispåret för järnvägstransporter. 1963 gjordes en stadsplaneändring för att ge möjlighet att uppföra ett kontor i utrymmet mellan jästfabriken och kvarnbyggnaden.

Epokens byggnader markerade med turkos.

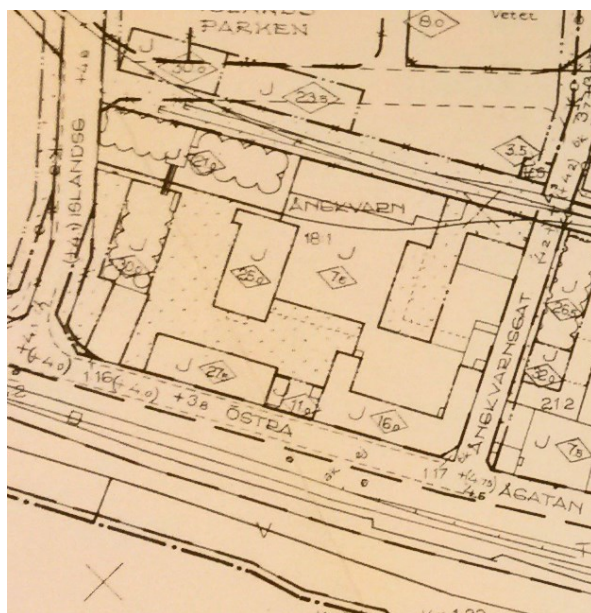
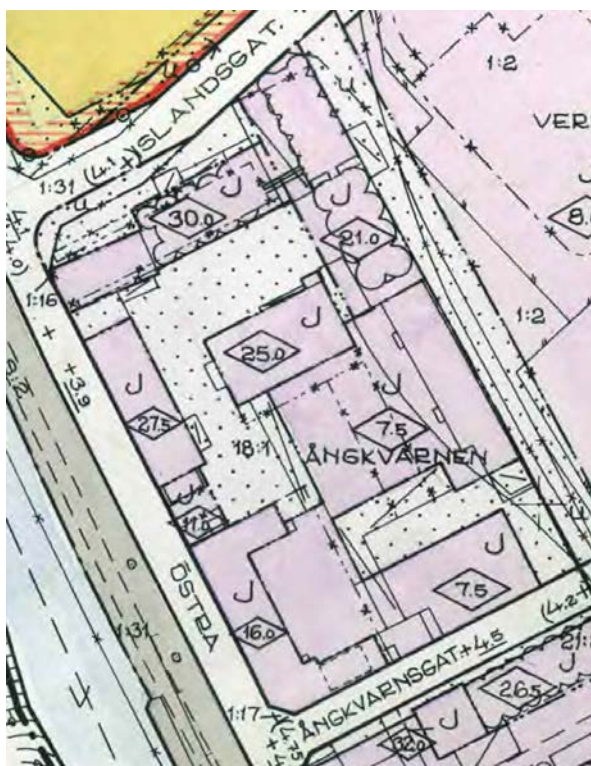

Kvarnen under Lantmännen 1963—

Genom successiva förvärv kom Lantmännen i besittning av hela den f.d. ångkvarnen och 1963 blev Kungsörnen ett dotterföretag till SLR. Lantmännen hade 1939 inrättat en spannmålsmottagning med silobyggnad inom kvarteret Fabriken söder om Ångkvarnen och förvärvet av kvarnen måste ha varit ett rationellt steg i den industriella utvecklingen. Nu kunde en stor del av råvaran levereras direkt via transportörer från Lantmännens spannmålssilor till kvarnen. Bebyggelseutvecklingen blev också måttlig inom kvarteret Ångkvarnen den närmaste tiden.

Ytterligare en silo uppfördes 1974 som en förlängning av den silo som hade uppförts i början av 1960-talet och en stor del av gårdsplanen mellan jästfabriken och maccaronifabriken byggdes över för att inrymma bland annat magasin. Stadsplanen från 1985 visar i princip samma byggnader som finns kvar idag, med några viktiga undantag.

Stadsplanen från 1985 är den plan som gäller 2016. Samtliga byggnader på kartan finns kvar idag utom verkstadsbyggnaden av Tage Rosenlind. LM.

Stadsplane-förslag från 1976. UM.

Den verkstadsbyggnad som uppfördes kring mitten av 1950-talet efter ritningar av Tage Rosenlind har rivits, och ett antal logistikbyggnader för inkommande och utgående gods har tillkommit. Långt fram i tiden var sjötransporterna av spannmål betydelsefulla för kvarnen, och sedan det närbelägna gasverket hade lagts ner 1967 var det endast spannmål som transporterades yrkesmässigt på Fyrisån. Det spannmål som levererades till sjöss överfördes till de närbelägna silorna från 1914 respektive 1944—1948 genom ett uppföringssystem med elevator i kajkanten och olika typer av transportörer. När skeppstrafiken med spannmål minskade alltmer övertogs den av biltrafik och därmed behövdes en ny spannmålsmottagning i anslutning till silorna. Denna uppfördes omkring 1988. När båttrafiken helt upphörde en tid senare upphörde användningen av den gamla silobyggnaden i tegel och den tillhörande elevatoren.

1988 stängdes Lantmännens Saltsjökvarn och produktionen flyttades till Uppsala. Detta föranledde omfattande utbyggnadsarbeten. En stor mjölblandningsbyggnad med utlossning uppfördes längs norra sidan av den f.d. maccaronifabriken och en hall för lossning och lastning byggdes över

de järnvägsspår som löpte längs de silor som hade uppförts i industriområdets nordöstra del på 1960 – respektive 1970-talet. Ganska snart efter att byggnaden uppförts lades industrispåret ner.

1996 uppgavs att ungefär hälften av spannmålen levererades från Odals anläggning i kvarteren Fabriken och Upplaget och även den övriga vete-råvaran leverades huvudsakligen från Mellansvenska Odal.

Idag går kvarnen under namnet Cerealia och Nord Mills-skyltarna är ersatta av Lantmännens symbol, en grodd.

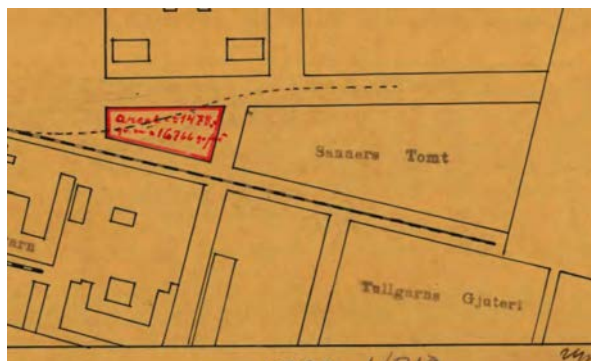
Kvarnen i mörker med in- och utlastningsbyggnad och pågående transporter. Foto troligen 1990-talet, Tommy Arvidsson/UM

Epokens byggnader markerade med lila.

Stål & Maskin AB 1917—1972

Hjalmar Sanner grundade företaget Stål & Maskin 1917 och på den tomt inom kvarteret Upplaget som han införskaffat för verksamheten lät han uppföra byggnader som innehöll smältverk, smedja och mekanisk verkstad. 1947 utökades verksamheten med plåtslageri och 1949 byggdes två elektrostålugnar. 1963 skaffade man ett varmvärksverk. Verksamheten avvecklades 1972 då företaget köptes av Atlas Copco Dalaverken. Fastigheten såldes till Svea Lantmän, som rev en del av byggnaderna, återanvände en del och hyrde ut resten.

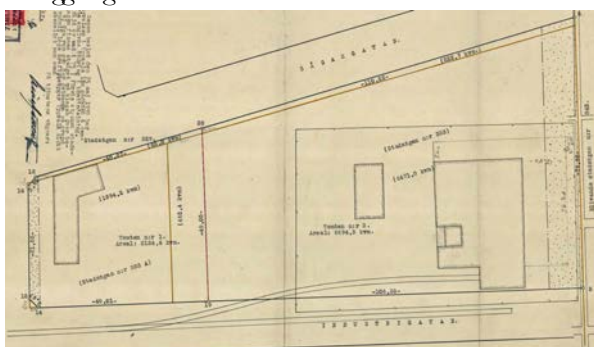

En karta från 1918 visar de olika tomterna i området. Inom kvarteret Upplaget finns "Sanners tomt". Hjalmar Sanner grundade 1917 företaget Stål & Maskin AB och lät uppföra verkstadsbyggnader på den för ändamålet inköpta tomten. LM.

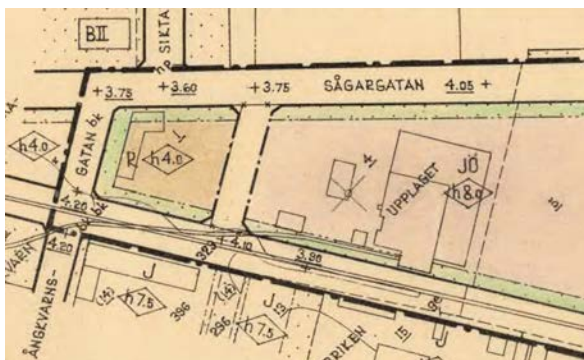

Industritomten 1947 med verkstadsbyggnad med skorsten. Foto AB Flygtrafik/UM.

Industritomten 1938. Ett stickspar in till tomten från Industrigatans järnvägsspår betjänade smedjan och verkstaden. Den mindre byggnaden på tomten innehöll sannolikt smältverket. Den norra delen av "Sanners tomt" har styckats av och sålts till Svensk-Engelska Mineraloljeaktiebolaget (senare Svenska Shell AB) som byggt en depåanläggning. LM.

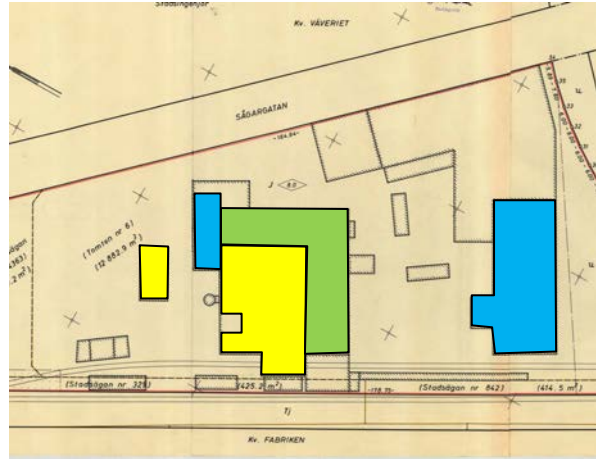
Förslag till ändrad stadsplan 1949 med befintliga byggnader utritade. LM.

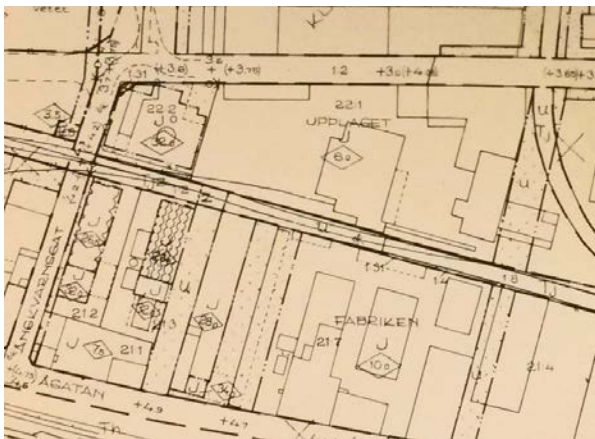

Stadsplan 1959. Stål & Metall har utökat sitt industriområde söderut. LM.

Tomtmätning 1961. De byggnader som finns med på en karta från 1936 är markerade med gult, de som finns med på kartan från 1949 är markerade med grönt och de som finns på kartan från 1959 med blått. LM.

Förslag till stadsplan 1976. Vid denna tid hade fastigheten övergått till Svea Lantmän som låtit riva några av byggnaderna. Utsädesilonen har inte byggts ännu.

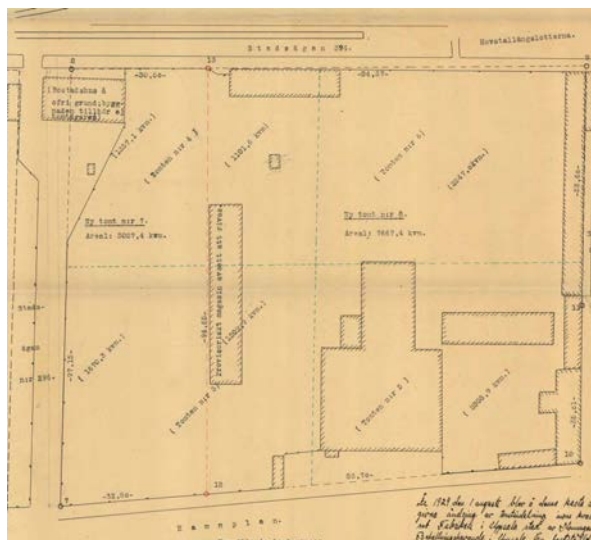
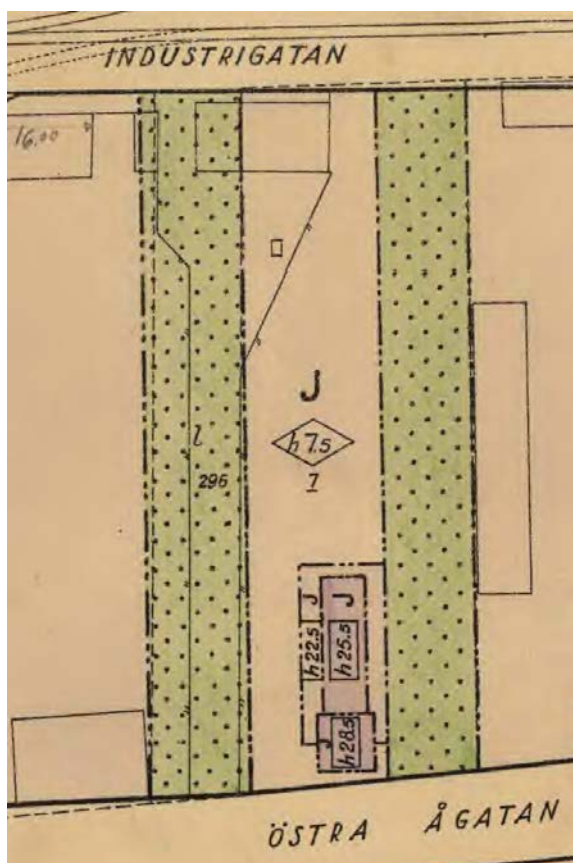
Epokens byggnader markerade med grönt.

Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Förhistorien till Lantmännens verksamhet i området är det köp av industrimark i kvarteret Fabriken som Upsala Ångqvarn gjorde 1929. Tomterna 3 – 6 inom kvarteret ägdes av Tullgarns Gjuteri och Mekaniska Verkstads Aktiebolag. På begäran av detta företag gjordes en ny tomtindelning. En ny, smal tomt bildades i den norra delen och en större i den södra. Den södra delen innefattade Tullgarns industriella verksamhet medan den norra delen avyttrades till Upsala Ångqvarn AB som planerade för en utvidgning. Efter beslut 1939 om ett byggnadsprogram inom den befintliga industritomten i kvarteret Ångkvarnen sålde Upsala Ångqvarn fastigheten till Mälardalens Lantmannaförbund. På tomten lät Lantmännen samma år uppföra den första av flera storskaliga

Stadsplanen från 1939 visar hur silon placerades in på en långsmal tomt med band av prickad mark på ömse sidor. LM.

Ny tomtindelning gjordes av Tullgarns mark i kvarteret Fabriken, med syfte att kunna avyttra de delar som företaget inte behövde. En långsmal tomt köptes av Upsala Ångqvarn AB som 1939 sålde den vidare till Mälardalens Lantmannaförbund. LM.

Taklagskranen är rest på lantmännens nya silo. Foto Paul Sandberg 1939/UM.

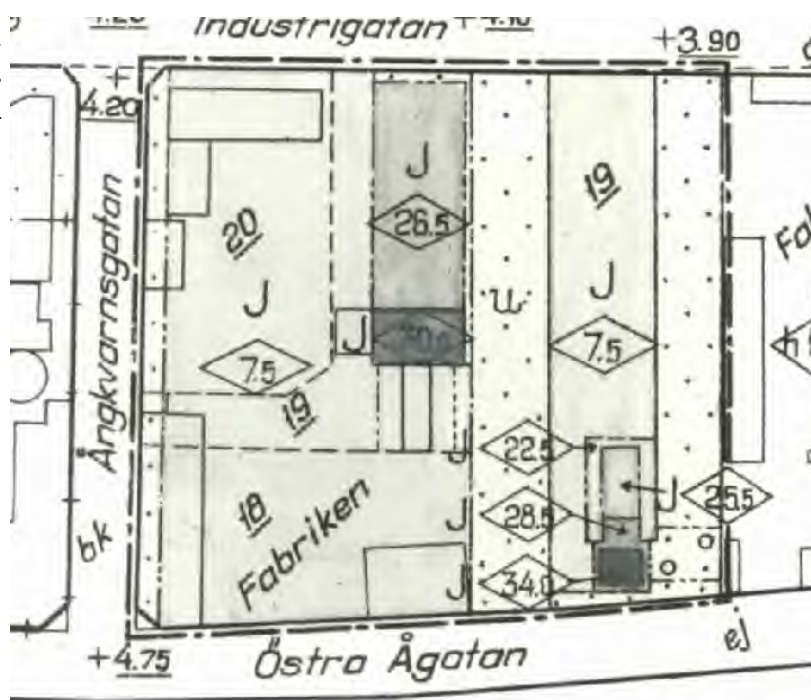
Silobyggnaden efter färdigställande. Byggnaden har målats och tillhörande låga byggnad för driftspersonalen har uppförts, liksom ett större magasin. Maskintornet kröns av skylten "Mälardalens Lantmannaförbund". Av bilden framgår att fönsterna i maskintornet kunde ställas upp för vädning. Från andra våningens fönster löper en lufttransportör till kajen vid Fyrisån. Foto Paul Sandberg 1940/UM.

betongsilor. Byggnaden hade ett rektangulärt, 28,5 meter högt maskintorn med stora spröjsade fönsteröppningar i varje våningsplan och bakom detta 10 tätt hopbyggda runda lagringsceller krönta av en lanternin där transportörer fördelade säden mellan olika fickor. Till byggnadskroppen fogades en magasinsbyggnad och en byggnad för kontor.

På bilden lastas spannmål från silon till båten Avance XV som ligger ankrad vid stranden. Foto Paul Sandberg 1941/UM.

Förslag till stadsplan 1956 med ytterligare en silotomt. Byggnaden hade redan uppförts när stadsplanen togs fram. LM.

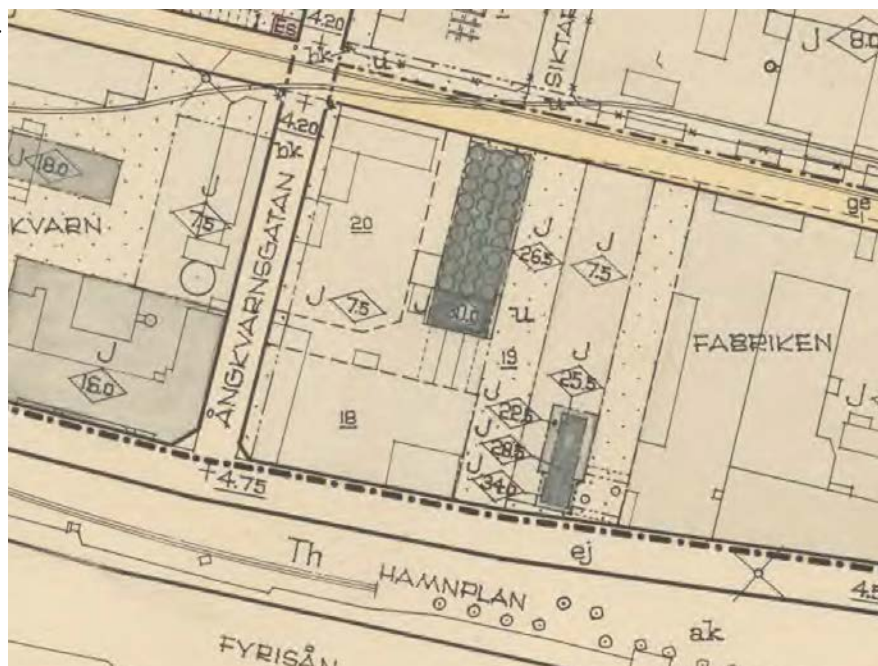
Platsen var strategiskt vald alldeles nära Upsala Ångvarn och behovet av lagringsplatser för spannmål var stort för Upplands spannmålsbönder. Jordbruket hade på olika sätt effektiviserats, liksom transporterna, så mer spannmål kunde fraktas snabbare. Utvecklingen av skördetröskor innebar att vattenhalten i spannmålen blev större än tidigare, när den hade torkats på fälten innan säckning. Behovet av torkning kunde lösas i silor. Den svenska jordbrukspolitiken innebar också ett stöd till den inhemska produktionen av spannmål.

1953 planerade man för ytterligare en silo strax norr om den första. Det var inte möjligt att placera den nya silon bredvid den gamla eftersom området närmast Östra Ågatan upptogs av en kommunal kloakpumpningsanläggning. En ändring av tomtindelningen fick åter göras, med en avstyckning av en ny tomt, nr 18, längs Östra Ågatan, där kloakpumphuset fanns, och en tomt nr 20 mot Ångvarnsgatan. Kvarvarande mark, som också innefattade silotomten från 1939, slogs samman till en tomt nr 19, och på denna skulle den nya silobyggnaden uppföras. Den ritades av LBF, Lantbruksförbundets Byggnadsförening, och stod klar 1954. Stadsplanen medgav inte en så

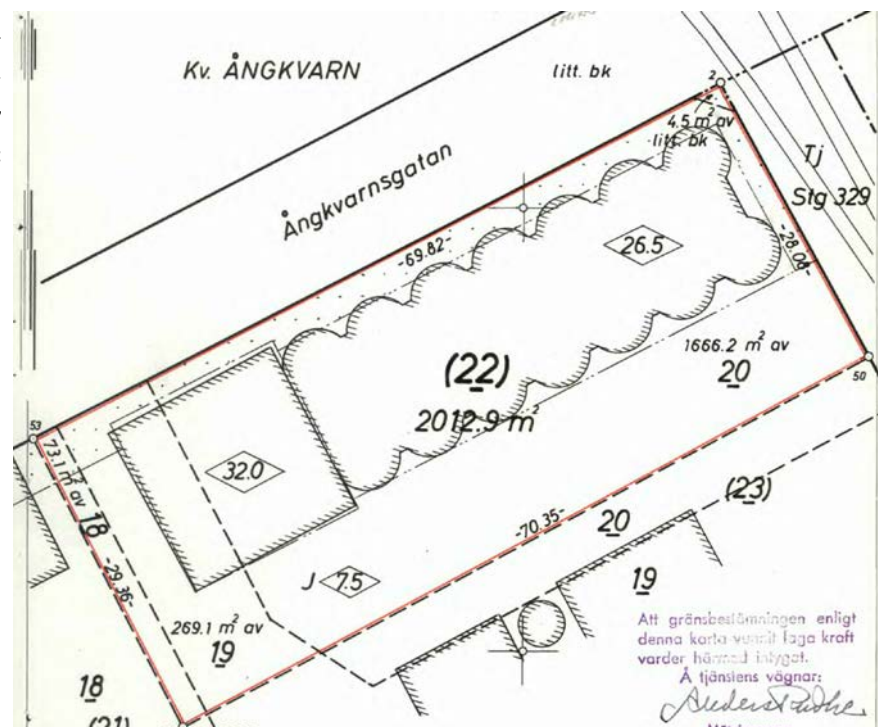
Silon från 1954, troligen en kort tid efter färdigställandet. Foto Gunnar Sundgren/UM.

Stadsplan från 1959 som visar de befintliga silobyggnaderna inom Fabriken 19. LM.

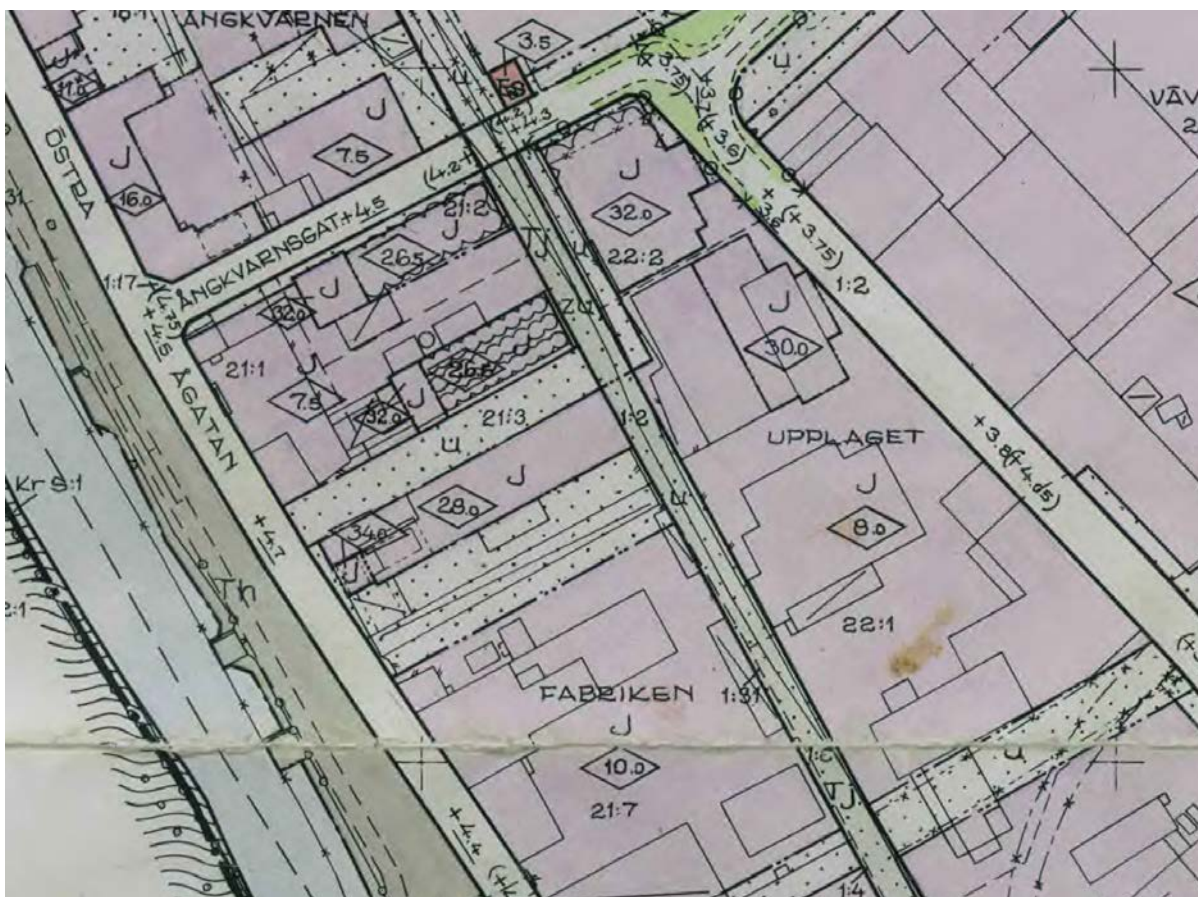
1962 gjordes en ny tomtindelning för att möjliggöra uppförandet av en tredje silo inom kvarteret. Den nya tomten fick beteckningen Fabriken 22. LM.

hög byggnad som hade uppförts, så bygget skedde på dispens. 1956 ändrades stadsplanen efter de befintliga förhållandena. Silon var betydligt större än den från 1939, med fyra gånger så stort maskintorn och en integrerad lanternin som betjänade tre batterier med celler.

Lantmännen hade etablerat sig mer och mer i området, både genom att gradvis ta över ägandet av

Upsala Ångvarn och genom sina spannmålsmottagningar. I början av 1960-talet ändrades stadsplanen för att man skulle kunna uppföra ytterligare en silo, denna gång på Fabriken 20 i hörnet mellan Ångkvarnsgatan och Industrigatan. Efter en nödvändig justering av tomtgränserna fick den nya tomten beteckningen Fabriken 22. Silon stod färdig 1963.

Stadsplan från 1985. Vid denna tid var Lantmännens byggnation inom kvarteren Fabriken och Upplaget i princip avslutade och området har det utseende det har ännu idag. LM.

1963, samma år som Lantmännen blev huvudägare av Upsala Ångkvarn, uppförde Mälardalens Lantmannaförbund ett stort kontorshus i grannkvarteret Spolen, en tydlig manifestering av sin närvaro i området.

All tillgänglig mark inom kvarteret Fabriken var nu bebyggd med siloanläggningar. Nästa steg för Lantmännen var att ta mark i anspråk i kvarteret Upplaget öster om Industrivägen. När verksamheten på Stål & Maskin AB på Upplaget nr 6 lades ner 1972 köptes fastigheten och man återanvände de befintliga industribyggnaderna för olika ändamål. När Shell lade ner sin depåanläggning på Upplaget nr 1, i hörnet mellan Ångkvarnsgatan och Sägargatan, köptes också denna tomt in och 1977 uppfördes en siloanläggning på tomten. 1979 uppfördes en stor verkstadsbyggnad på Upplaget nr 6 och 1984 kompletterades denna med en utsädeslo.

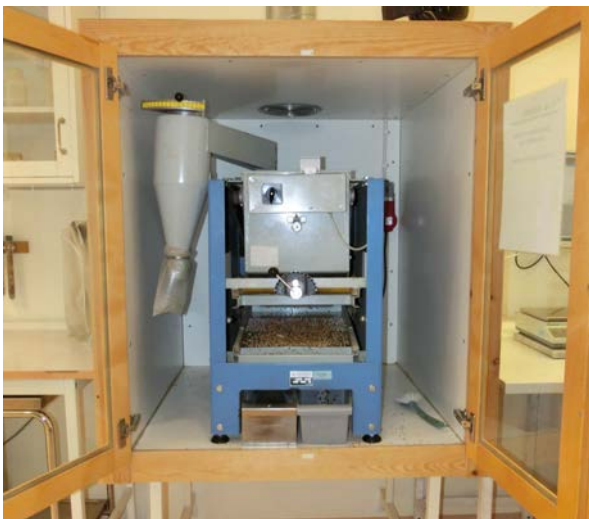
1991 gick Mälardalens lantmän samman med Arosbygden, Enköpings och Gävle-Dala lantmän och bildade Svea lantmän, som i sin tur slogs samman med föreningar i södra och västra Sverige till Odal. Odal gick med i den riksomfattande Svenska lantmännen ekonomisk förening 2001.

Spannmålsmottagningen 2016

2016 sker spannmålsmottagningen normalt via infarten vid laboratoriet på f.d. kvarteret Upplaget. Lastbilen med spannmål stannar i en öppen slussbyggnad med skärmtak och våg. Efter att lasten täckts av tas prover genom två rör som är fastsatta i slussbyggnadens tak och som manövreras med en manöverpanel inne i laboratoriebyggnaden. Lastbilens vikt noteras.

Mottagning och prövtagning av lasten i laboratoriebyggnaden sköts via bildskärmar och datorstyrning.

Rensningsmaskin för proven. Spannmålen läggs på ett vibrerande filter.

Provet rensas i en liten rensmaskin och okulärbesiktigas. Det analyseras med avseende på bland annat vattenhalt, proteiner och mängden avfall.

För att bedöma bakbarheten mals kärnorna i en liten kvarn. Mjölet blandas med varmt vatten i ett provrör, som skakas för att det ska blandas väl. Därefter placeras provet i en ställning med en tyngdförsedd flottör och tiden det tar för flottören att sjunka till botten mäts. En kort falltid ger ett dålig bakbarhet.

Utgående från undersökningarna av provet kan ett pris ges till kunden. Lasset körs vidare till en tippgropp vid någon silo. Normalt används tippgroppen vid den stora silobyggnaden från 1977, eftersom

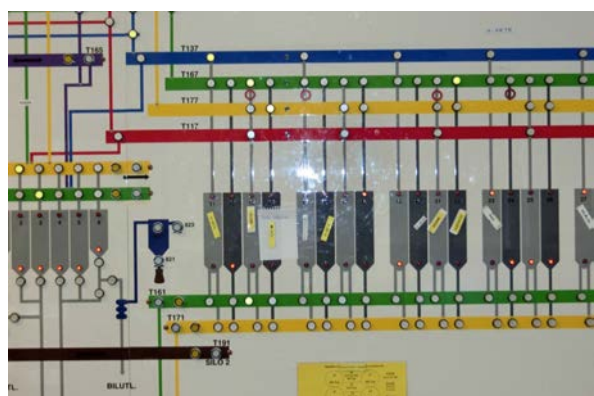

Lossning av lasten i tippgroppen i maskinbyggnaden till silon från 1977 i f.d. kvarteret Upplaget.

denna är modernast och mest effektiv. Annars finns det totalt 7 tippgroppar på området. En display utanför maskintornet talar om när kunden kan åka in med sitt lass och börja lossa.

Spannmålen förs visa transportörer upp till maskintornets renseri och torkar. Spannmålen ska ha en fukthalt på omkring 14 % vid lagringen. En skopelevator tar spannmålen upp till lanterninen ovanpå lagringscellerna. Här fördelas spannmålen till aktuell lagringsficka. Fördelningen sker genom en manöverpanel i maskintornets bottenvåning.

Alla silor har förbindelse med varandra genom transportörer, och det finns också en transportör till kvarnen. Transportörerna är alltså mekaniserade.

Manöverpanel för att styra spannmålen inom siloanläggningen. (Silo 3).

När leverantören kör ut efter att ha tippat sin last vägs bilen och ersättningen för den levererade spannmålen kan beräknas.

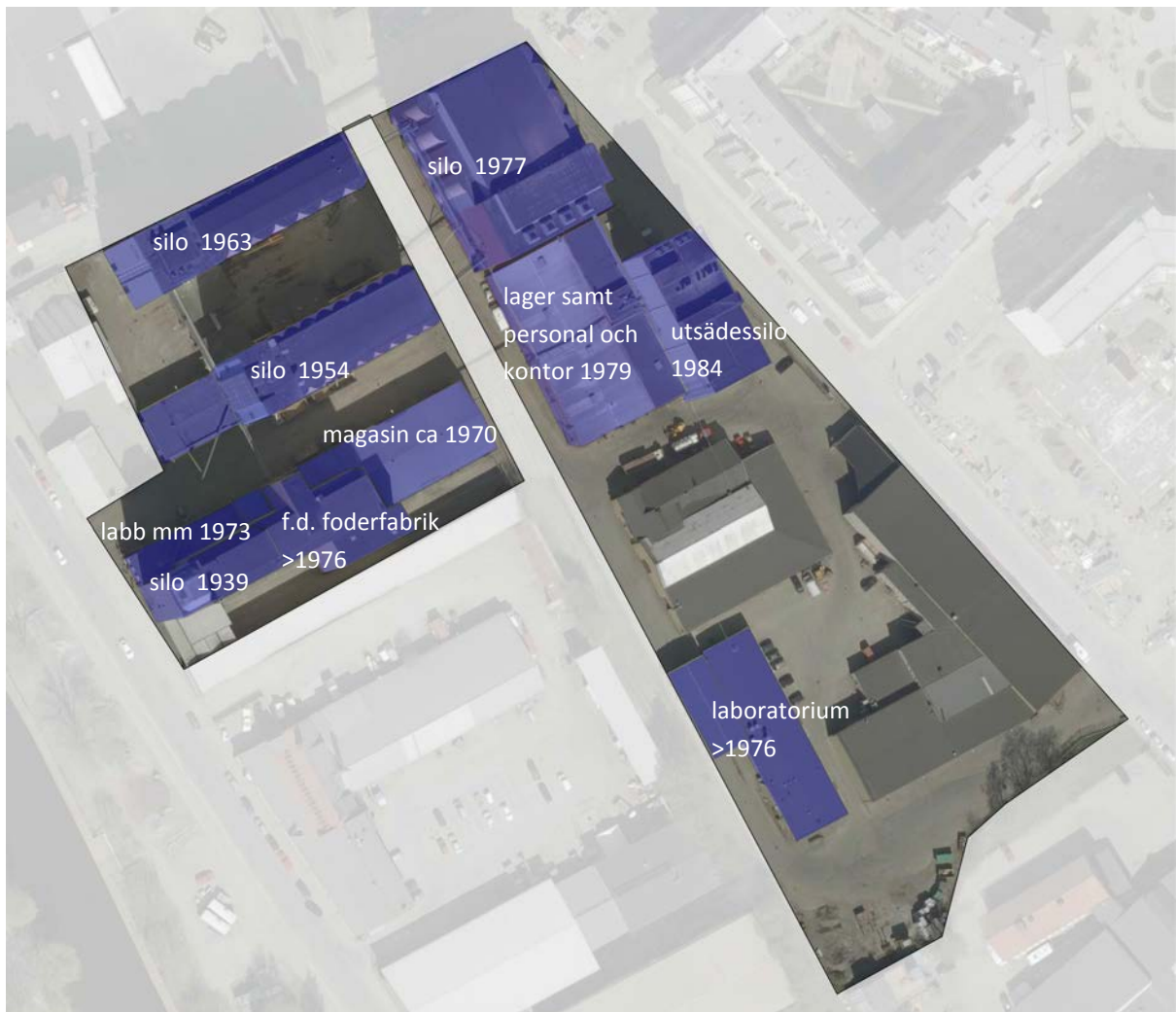

Ovan: Lanterninen på silo 3 med transportör och fördelare mellan de olika lagringsfickorna.

Till höger: Knutpunkt för transportörer på silo 4.

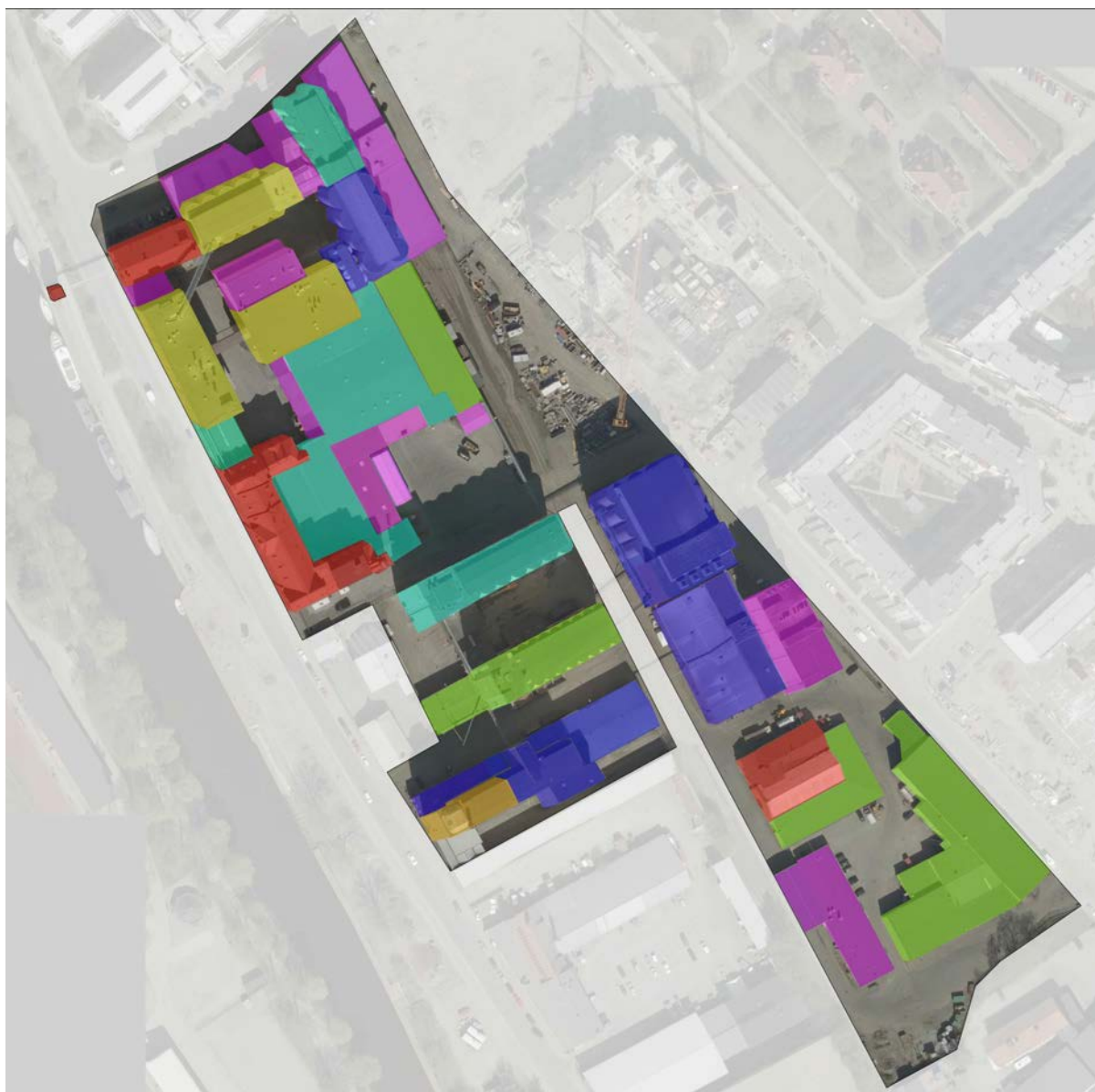

Epokens byggnader markerade med blått.

Årsringar

1900—1920	Röd
1920—1930	Saknas
1930—1940	Orange
1940—1950	Gul
1950—1960	Grön
1960—1970	Turkos
1970—1980	Blå
efter 1980	Lila

Källor och litteratur

Tryckta källor och litteratur

Augius, Roland: Industristaden Uppsala. Uppsala 2003.

Diös: Bygghus i Uppsala 1956—1965. Uppsala 1968.

Diös: Bygghus i Uppsala 1966—1971. Uppsala 1972

Kant, Walter: Uppsala Ångvarms Aktiefabrik 1874 23/3 1924. Några minnesanteckningar. Uppsala 1924.

Ljungberg, Axel: Av markens gröda. Uppsala 1949

Västmanlands läns museum: Kornets kolosser—spannmålssilor i Västmanland. Västerås 2011.

Ej tryckta källor

Franzén, Anders, Ejdesjö, Petra: Uppsalas industribyggnader från 1700-talet till 1970. Kulturhistorisk värdering för Uppsala stads kulturkontor.

Fotografier

Upplandsmuseet, Sjöhistoriska museet

Arkiv

Lantmäteriet, Upplandsmuseets arkiv

Informanter

Lantmännen Lantbruk: driftchef Ann-Sofie Karlsson

Lantmännen Cerealia: produktionschef Robert Hedberg.

4. Analys och värdering

Utredningsområdet innefattas i det relativt nybildade kvarteret Ångkvarnen men består historiskt av tre olika kvarter. I norr ligger f.d. kv. Ångkvarnen med fastigheten Kungsängen 1:17, där kvarnverksamheten har bedrivits, och söder om detta ligger f.d. kv. Fabriken i väster, med fastigheterna Kungsängen 21:2 och 21:3, och f.d. kv. Upplaget i öster, med fastigheterna 22:1 och 22:2, där det tidigare bedrivits småindustri men som sedan 1950

-talet dominerats av spannmålsmottagning.

Värderingen bygger på att Lantmännens verksamhet inom området har upphört och att det inte finns någon utrustning kvar i byggnaderna. Byggnadernas värden ses därför främst i ett exteriört perspektiv.

4.1 Värderingsprinciper

Speciella värden i en större kontext

Historiken beskriver områdets utveckling ur en lokal kontext. För att ge en tillräcklig bas för analysen behöver kvarnverksamheten respektive spannmåls- och utsädeshanteringen ses ur ett större perspektiv.

Kvarnen

Under första hälften av 1900-talet fanns det flera industrikvarnar i Uppsala, som betjänade främst de uppländska spannmålsbygderna. Kvarnarna anlades i regel i utkanten av vad som då betraktades som stad, men ändå förhållandvis centralt. Den svenska kvarnindustrin skyddades 1888 genom höga tullar på importerat mjöl och lägre tullar för mjöl. En kraftigt ökande efterfrågan till följd av befolkningstillväxt, urbanisering och ökad levnadsstandard gjorde att det gick bra för kvarnarna. Trots att marknaden växte ledde automatisering och mekanisering av produktionen till en överkapacitet. Det föranledde 1913 en överenskommelse mellan kvarnägarna om den svenska prissättningen på mjöl. 1933 infördes jordbruksstödet som medförde en skydd för kvarnarnas svenska spannmålsmarknad. Efter andra världskriget vek efterfrågan och kvarnarna koncentrerades till färre och större anläggningar. Mellan 1945 och 1950 minskade antalet kommersiella kvarnar från 184 till 63. I Uppsala blev Upsala Ångqvarn den enda överlevande kvarnen. Dess existens, och dess storlek, visar alltså på livsmedelsindustrins koncentrerings till ett fåtal kvarnar och dess centrala placering visar på att den anlades under 1800-talet, när ny industrimark fortfarande kunde läggas ut i ett sådant centralt och attraktivt läge. Produktionens storlek får man en fingervisning av från mängden av spannmålssilor som finns, dels

på själva kvarnområdet och dels i spannmålsmottagningen i f.d. kvarteren Fabriken och Upplaget. Produktionens storlek var en följd såväl av effektivare odlingsmetoder och bättre utsäde som bättre transporter och logistik, efterfrågan och den statliga jordbrukspolitiken.

Idag finns det ett tiotal kvarnar kvar i Sverige.

En påtaglig struktur utanför utredningsområdet som förstärker kvarnens värde är de bevarade förmansbostäder som bolaget lät uppför väster om kvarnen. På motsvarande sätt förstärker kvarnen de q-märkta förmansbostädernas värde.

Spannmåls- och utsädeshanteringen

Spannmålsmottagningen är tillkommen efter kvarnen, vilket indikeras av dess läge längre från centrum. Lokaliseringen hade av allt att döma redan från början kvarnen som sin förutsättning, eftersom en mycket stor del av spannmålen slussades vidare dit. Sambandet blir än tydligare när kvarnen så småningom övergick från att vara privatägd till att ägas av bondekooperationen Lantmännen och dess dotterbolag, i likhet med spannmålsmottagningen. De båda anläggningarna tillsammans visar på bondekooperativets styrka, dess rationaliseringssträvanden och effektivisering av livsmedelsproduktionen och spannmålshanteringen under senare hälften av 1900-talet.

De olika berättelsernas värden

I ett jämförande perspektiv är det tydligt att kvarnanläggningen har ett större kulturhistoriskt värde än anläggningen för spannmåls- och utsädeshantering, vilken i sin tur har ett större värde än de kvarvarande spåren av Stål & Metall AB:s verksamhet. Det finns mycket få industrikvarnar kvar i

Sverige och anläggningen är den enda i Uppland. Dess tidsdjup och komplexitet är stor, den intar en betydande plats i stadsbilden kring årummet och den har stor symbolisk betydelse för Uppsala som historisk huvudort för en av Sveriges främsta spannmålsbygder.

Spannmålsmottagningen har också en stor symbolbetydelse för Uppsala, och är ett viktigt inslag i stadsbilden. Liknande anläggningar finns dock på många andra håll, även om de stadsnära silorna allmänt är hotade vid de omfattande omvandlingarna av f.d. industriområden till bostadsområden.

Stål & Metall AB var en viktig verkstadsindustri för Uppsala och de kvarvarande byggnaderna visar på ett mer diversifierat näringsliv än vad som ibland framställs. Verksamheten har dock upphört sedan länge och de byggnader som finns kvar är förändrade och av begränsat kulturhistoriskt värde.

Värderingsmetod för bebyggelsen

Alla identifierade historiskt betydelsefulla byggnader har värderats.

Ledord kopplade till berättelserna

En av grunderna för värderingen är strukturernas värde som förmedlare av angelägna och betydelsefulla ”berättelser”, alltså historiska epoker eller förhållanden, som på speciellt tydligt och pregnant sätt kommer till uttryck i utredningsområdet. Historikern har klargjort att berättelserna om den gamla ångkvarnen (1864—1939), den moderna industrikvarnen (1939—1963) samt kvarnen under Lantmännen (1963—) är sådana angelägna berättelser när det gäller f.d. kvarteret Ångkvarnen och att berättelsen om verksamheten hos verkstadsföretaget Stål & Metall (1917—1972) respektive Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering (1939—) är det för f.d. kvarteren Fabriken och Upplaget.

Berättelserna har olika vikt vid värderingen; berättelser om kvarnen är viktigare än de om spannmåls- och utsädeshantering, som i sin tur är vikti-

gare än de om Stål & Metall AB. Dessutom är olika byggnader av olika vikt för berättelsen. Här används i tur och ordning *mycket betydelsefull del av* för de allra mest värdefulla byggnaderna, *betydelsefull del av* för nästa kategori och *del av*, slutligen, för byggnader som är av mindre vikt för berättelsen.

Vid värdebedömningen har ett antal ledord använts som är kopplade till de olika berättelserna:

Om strukturen är *industrihistorisk* intressant innebär det att den visar på hur kvarnens, spannmåls- och utsädeshanteringens respektive verkstadsföretaget Stål & Metalls produktion, lagring och logistik har fungerat. Inom f.d. kvarteret Ångkvarnen finns t.ex. förutom själva kvarnbyggnaden och dess delar anläggningar för förädling av mjölet. Både de interna och externa sambanden mellan olika byggnader är intressanta ur ett industrihistoriskt perspektiv. Bland interna samband kan nämnas olika typer av transportörer, men också byggnadernas placering i förhållande till varandra på industritomterna. De externa sambanden handlar främst om hur spannmål har fraktats till anläggningen, och vidare till lagring och produktionslokaler, och hur de färdiga produkterna har skeppats iväg. Av industrihistoriskt intresse är också de spår som finns av de andra verksamheter som bedrivits på området, som t.ex. brännvins- och jästtillverkning inom f.d. kvarteret Ångkvarnen.

Socialhistorisk intressanta strukturer handlar t.ex. om hur förhållandena har varit för olika yrkesgrupper och hur de har interagerat med varandra. Olika former av boenden som anordnats för arbetare och andra grupper är exempel på socialhistoriskt intressanta strukturer, liksom lunchrums och kontors utformning. Socialhistoriskt intressanta är också sådana strukturer som visar på ändrade konsumtionsmönster och ökad levnadsstandard.

Ledord kopplade till allmänna värden

Det finns också ett antal ledord som är kopplade till en större kontext än berättelserna, eller som är fristående från dem

Om strukturen är *teknikhistorisk* intressant visar den på lösningar av produktionstekniska eller

byggnadstekniska problem, som kan ha sitt värde av att vara tidstypiska men också av att vara unika och specifika. Ett exempel är den speciella gjutningsteknik som har använts för att uppföra de höga silocellerna. Många av anläggningarna är teknikhistoriskt intressanta.

Om strukturen är *arkitekturhistoriskt* intressant kan den ha en medveten arkitektonisk formgivning som visar på historiska ideal, utveckling och tendenser, men den kan också vara ett resultat av hur t.ex. produktionstekniska eller logistiska krav har samverkat med formgivningen. Av speciellt intresse är den provkarta av siloanläggningar som finns inom området. Varje decennium från 1930-talet till 1980-talet finns representerat, vilket ger inblickar i hur byggnadsteknik, styr- och reglersystem, logistikutveckling, volymförändringar tillsammans med föränderliga arkitektoniska ideal har påverkat byggnaderna.

Om strukturen är *samhällshistoriskt* intressant visar den på betydelsefulla förhållanden och förändringar i samhället. Här kan det t.ex. röra sig om ägarförhållanden, lokalisering och bondekooperationens framväxt, men också om statliga subventioner och skyddstullar och ändrade konsumtionsmönster som t.ex. tar sig uttryck i uppförandet av maccaronifabrik.

Ledord kopplade till upplevelser

Som ledord för upplevelsevärden används främst *värde för stadsbilden*.

Förstärkande egenskaper

När det gäller byggnader är ålder och grad av bevarande av ursprungligt skick egenskaper som förstärker värdet. Detta motiveras av att det finns mycket få strukturer bevarade idag som visar på äldre förhållanden, och att ombyggda byggnader ofta representerar ombyggnadstidens förhållanden snarare än förhållandena vid uppförandet. Om inget annat sägs används alltså ledorden *välbevarad* och *äldre* som positiva förstärkningsord och på motsvarande sätt används *ombyggd* och *nyare* som negativa förstärkningsord. Gränsen för ”äldre” går vid 1930 och gränsen för ”nyare” vid 1980.

En viktig del av värderingsprocessen är att specificera rent konkret vari strukturernas värde ligger. Detta görs genom att för varje byggnad ange dess värdebärande karaktärsdrag, förstärkande strukturer och försvagande strukturer. Med förstärkande strukturer avses strukturer utanför den aktuella byggnaden som på ett positivt sätt bidrar till byggnadens värde. Med försvagande strukturer avses både strukturer utanför byggnaden som minskar dess kulturhistoriska värde och åtgärder på byggnaden själv som minskat dess värde, som t.ex. fönsterbyten eller annan ombyggnad som inte kan knytas till någon angelägen berättelse, upplevelser eller allmänna värden. De värdebärande karaktärsdragen avgör hur pedagogiskt tydlig byggnaden är som en del av en berättelse, men också vad som är viktigt att bevara för att dess kulturhistoriska värde ska behållas intakt.

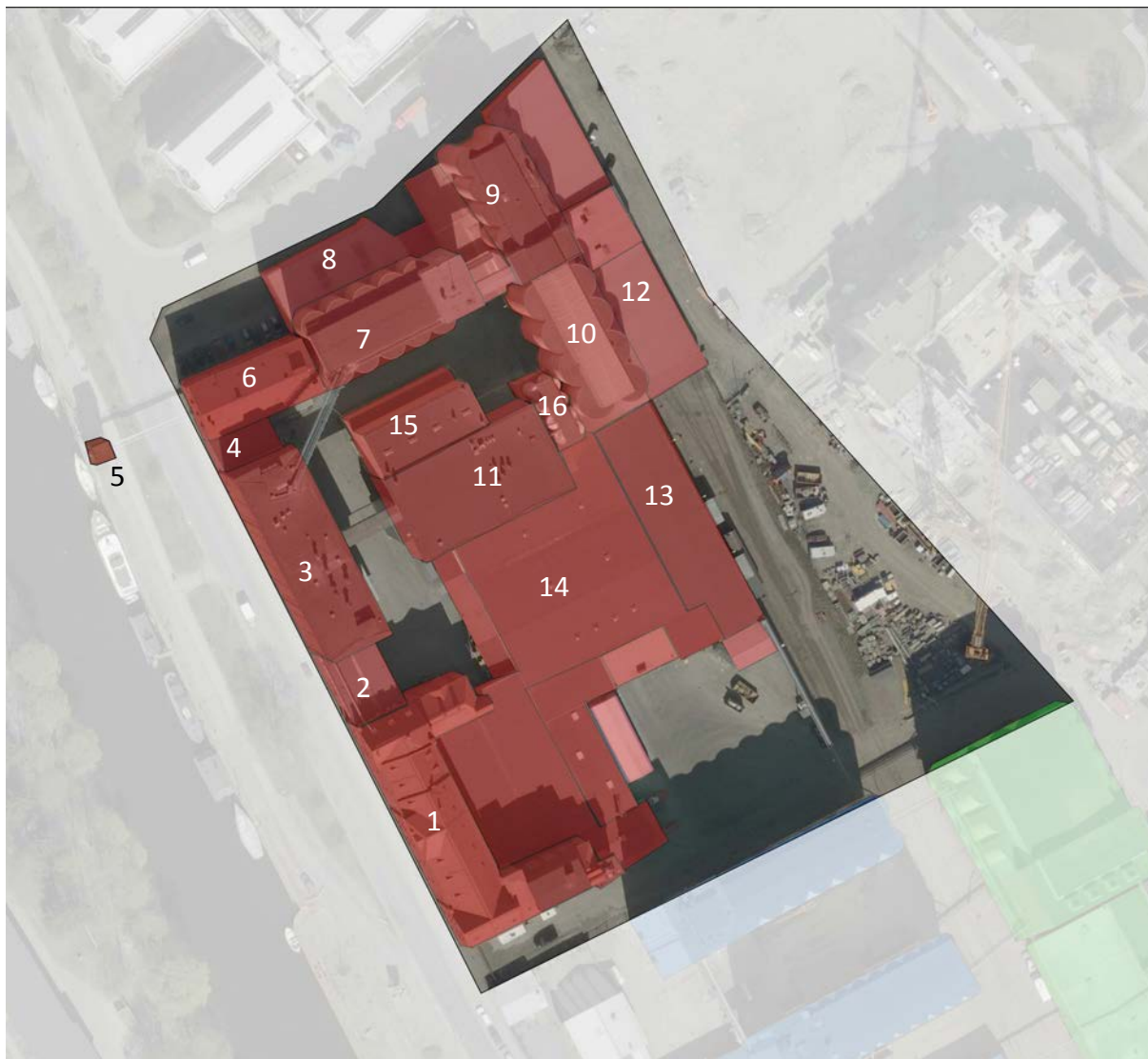
Kodning

Värderingarna av de olika strukturerna presenteras på kartor. Strukturerna är färgkodade, där den varmaste färgen, rött, står för det högsta värdet och den kallaste, blått, för det lägsta. Turordningen blir rött (1) – orange (2) – gul (3) – grön (4) – turkos (5) – blå (6).

För byggnaderna har dessutom en katalog tagits fram. Denna innehåller förutom nytagna och historiska fotografier, historik och grundläggande data också en motiverad värdering av varje enskild byggnad.

4.2 f.d. kvarteret Ångvarnen

Å1. Jästfabriken

Historik

Jästfabriken uppfördes 1902 efter ritningar upprättade av stadsarkitekt CA Ekholm 1901. Byggnaden innehöll ursprungligen en komplett produktionsapparat för tillverkning av jäst och brännvin från korn, med bostäder i norra flygeln och snickeriverkstad i den södra. Den har sedan byggts om invändigt i flera omgångar, bland annat när man gick över till melass som råvara. När jästtillverkningen upphörde 1955 byggdes jästfabriken om för tillverkning av kornflingor, efter ritningar av arkitekt Per Lundqvist och ingenjör S.E Bjerking. I den södra delen av längan mot Östra Ågatan fanns tidigare mixtillverkning. Denna lades ner 1979 och utrymmet står idag oanvänt.

2016 finns laboratorium, provbageri och grynpacketering i byggnaden.

Beskrivning

Byggnaden har en bärande stomme av rött tegel och är tre respektive fyra våningar hög. Taket är klätt med röd skivtäckt plåt med hakfalsar på linje. De f.d. produktionsdelarna, längan mot Östra Ågatan och den södra flygeln, har mycket höga våningshöjder vilket speglar deras industriella funktioner med olika typer av produktionshallar. Den f.d. bostadslängan i den norra flygeln har för tidens bostadshus normala avstånd mellan bjälklagen vilket resulterar i fyra våningar på samma byggnadshöjd som produktionsdelens tre våningar.

Värdering

- välbevarad äldre byggnad av industri-, arkitektur- och samhällshistoriskt intresse.
- en mycket betydelsefull del av berättelsen

om den gamla ångkvarnen 1864—1939, som endast en av tre bevarade byggnader från denna tid

- av mycket stor betydelse för stadsbilden kring årummet

Värdebärande karaktärsdrag

- putsdekoration i frontespisen med texten "Upsala Jästfabrik" som explicit talar om vad det är för byggnad
- den medeltidsinfluerade fasaddekorationen i kombination med det nakna, förbandsmurade röda teglet som visar att det är en industribyggnad från omkring 1900
- fasadernas symmetri och enhetliga fönsteraxlar, som är ett tidstypiskt drag och som medför att byggnadens funktion inte redovisas i exteriören
- slutenheten mot gatan och entrén mot gården, som visar att det inte har varit en publik byggnad eller ett bostadshus utan en industribyggnad tillgänglig från gården
- de stora våningshöjderna i produktionsdelarna, som visar att det är en industribygg-

nad och inte ett bostadshus

- de lägre våningshöjderna i den norra flygeln, som visar att den är uppförd för bostäder
- fönstersättningen i bostadsflygeln, som visar att det finns ett centralt trapphus i denna byggnadsdel

Förstärkande strukturer

- spannmålssilon i tegel från 1914 som tillsammans med jästfabriken ger en föreställning om den gamla kvarnmiljöns bebyggelse och utsträckning

- kvarnbyggnaden från 1940, som är utförd i liknande tegel och som knyter samman spannmålssilon i tegel med jästfabriken till en anslående bebyggelsefront mot årummet
- inbyggd fasad mot gårdssidan
- ändrade fönsteröppningar på gårdssidan

Klassificering

Röd (1).

Försvagande strukturer

- sentida takpåbyggnad på den södra flygeln
- igensatta fönsteröppningar
- utbytta fönster med avvikande utseende, t.ex. rektangulära fönster i rundbågiga fönsteröppningar

Bevarandeprioritering

Röd (1).

Sentida övertäckning av gården med en lagerbyggnad har medfört att jästfabrikens bottenvåning är inbyggd. Norra flygeln innehåller bland annat lägenheter.

Produktionshall i södra flygeln.

Å2. Kontoret

Historik

Kontorbyggnad uppförd omkring 1960 i enlighet med stadsplan 1963.

Beskrivning

Byggnaden har en pelar-däckkonstruktion i armerad betong med fasad med fönsterband och bröstningar i form av blåemaljerade plåtkassetter.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industri-, arkitektur-, social- och samhällshistoriskt intresse.
- en del av berättelsen om den moderna industrikvarnen 1939—1963
- av betydelse för stadsbilden kring årummet genom att sluta bebyggelsefronten mot f.d. kv. Ångkvarnen.

Värdebärande karaktärsdrag

- bröstningen i emaljerad plåt som är tidstypisk
- modulindelningen och fönsternas omfattning som visar att det är en kontorsbyggnad

Förstärkande strukturer

- De omgivande byggnadernas industrikaraktär som gör byggnaden avläsbar som kontor; en komplementsbyggnad till produktionen.

Klassificering

Grön (4).

Bevarandeprioritering

Turkos (4).

Å3. Kvarnen

Historik

Kvarnbyggnad uppförd 1939/1940 efter ritningar av civilingenjör Carl Rietz, Byggnadstekniska byrån i Göteborg. Entreprenör var Byggnadfirman Anders Diös. Byggnaden tillkom efter en stadsplaneändring för att tillåta den stora höjden. Dåvarande stadsarkitekt Gunnar Leche framhöll att byggnaden skulle få ett dominerande läge i stadsbilden och att den ”den accentuering som uppkom från åpartiernas i stadens centrum” fick en enhetlig, arkitektonisk utformning.

Beskrivning

Byggnaden har en bärande stomme av tvåstens tegelmur i rött Röbotegel och rymmer sex våningsplan. Den norra delen av byggnaden inrym-

mer renseri och den södra kvarn. Bjälklagen i kvarndelen är utförda i skelettkonstruktion med bjälklag och pelare av H-balk med bultade förband. Mot ytterväggen finns en öppen slits mellan våningsplanen för kanalisation. Bjälklagskonstruktionen, med beläggning av parkett, är utförd för att minska vibrationerna i kvarndelen. Renseriets har betongbjälklag med ett upptaget schakt mellan våningsplanen för att man ska kunna flytta och installera maskiner och liknande. Schaktet är försedd med öppna gallerdurkar på respektive våningsplan.

Värdering

- välbevarad byggnad av högt industri-, arki-

tektur-, teknik- och samhällshistoriskt intresse.

- en mycket betydelsefull del av berättelsen om den moderna industrikvarnen 1939—1963
- av mycket stor betydelse för stadsbilden kring årummet och centrala Uppsala genom sin höjd och orientering

Värdebärande karaktärsdrag

- Det röda, nakna teglet som är tidstypiskt men som också samspelar med de omgivande byggnaderna till en effektiv bebyggelsefront mot årummet
- Byggnadens volym, som visar att produktionen har varit förhållandevis storskalig
- Byggnadens volym och placering relativt de andra byggnaderna, som visar att den är industritomtens huvudbyggnad, d.v.s. själva kvarnen
- den funktionalistiskt utformade fasaden utan prydnader
- avsaknaden av ingång från Östra Ågatan, som visar att det är en industribyggnad och inte ett bostadshus.

- det stora avståndet mellan våningsplanen, som visar att det är en industribyggnad och inte ett bostadshus.

Förstärkande strukturer

- omgivande silobyggnader som underlättar avläsandet av byggnaden som en spannmålskvarn.
- transportörer från spannmålssilo till kvarn och från kvarn till mjölsilobyggnad.

Klassificering

Röd (1).

Bevarandeprioritering

Röd (1).

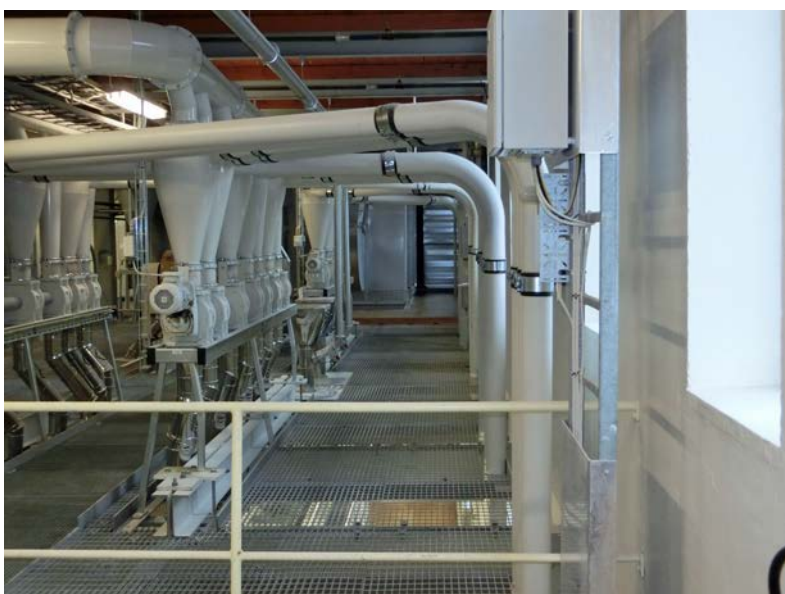

Entréhallen med ingång från gårdsidan. På väggen till höger i bild finns ett konstverk av Rune Edström 1966 som visar kvarnen och dess olika delar.

Hall med valsar på våning 1 i kvarndelen. Bjälklagen består av fristående järnbalkar med parkettgolv för att minimera vibrationerna från maskinerna.

Näst översta våningen har durkslag som golv. De höga vertikala fönsterslitsarna löper över ett våningsplan med plankgolv.

Å4. Verkstad

Historik

Verkstadsbyggnad uppförd efter 1985.

Beskrivning

Byggnaden har en fasad av ljusblå trapetskorruerad plåt, mörka tvåluftsfönster och betonggrund.

Värdering

- nyare byggnad av måttligt industri-, arkitektur- och samhällshistoriskt intresse
- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963 -
- av viss betydelse för stadsbilden kring årummet genom att sluta bebyggelsefronten.

Värdebärande karaktärsdrag

- plåtfasaden och fönstren som visar att det är en industribyggnad utan gestaltande ambitioner
- de stora avstånden mellan våningsplanen, som antyder att det är en verkstadsbyggnad

Klassificering

Blå (6).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

Å5. Skeppselevator (utanför utredningsområdet)

Historik

Elevatorbyggnaden uppfördes 1914, samtidigt som den intilliggande spannmålssilon som den betjänade. Byggnaden hade ursprungligen ett sadeltak och troligen faluröd panel med vitt listverk, i enlighet med tidens nationalromantiska ideal. Senare oljemålades panelen och färgsättningen ändrades under 1940-talet till en ljus grön oljefärg. Troligen under 1960-talet byggdes tornet om och fick en fasadbeklädnad av trapetskorrugerad plåt och ett nytt tak. Den gamla panelen är dock bevarad under plåten. Tidigare fanns en inklädd gång med träpanel och fönster mellan tornet och silon, i samma stil som tornet.

Elevatoren användes ända fram till båttrafiken upphörde i början av 2000-talet.

Beskrivning

Byggnaden har en fasad av ljusblå trapetskorrugerad plåt, små englasfönster och ett huvttak av skivklädd plåt. Grunden består av tuktad sten. Stommen består av ett stolpverk i trä.

Värdering

- äldre, ombyggd byggnad av mycket stort industri- och samhällshistoriskt intresse
- en mycket betydelsefull del av berättelsen om den gamla ångkvarnen 1864—1939
- av stor betydelse för stadsbilden kring området genom att den kopplar samman hamnen med industriområdet

Värdebärande karaktärsdrag

- placering vid åkanten, som visar att det är en uppfodringsanordning för skeppsgods
- transportören till den gamla spannmålssilon, som visar att den var till för spannmålstransporter och kvarnens behov

Förstärkande strukturer

- fasaden är kraftigt ombyggd och byggnaden ger intryck av att vara från 1960– eller 1970-talet, vilket visar att sjötransporterna var betydelsefulla långt fram i tiden

Försvagande strukturer

- fasaden är kraftigt ombyggd och byggnaden ger intryck av att vara från 1960– eller 1979-talet, vilket gör dess ursprungliga samband med spannmålssilon från 1914 oklar

Klassificering

Röd (1).

Bevarandeprioritering

Röd (1)

Å6. Silo 1

Historik

Byggnaden färdigställdes under augusti 1914. Enligt samtida handlingar var C A Ekholm arkitekt, medan konstruktionsritningarna utfördes av Ingenjörfirman Ivar Kvarström och Alvar Gelin. Entreprenörer var de tre byggmästarna C. Nilsson, M. M. Holmqvist och E. Mattsson. Silon utförde i för sin tid modern teknik, med undergrund i form av en platta av armerad betong ovanpå en 10 meter djup pålning.

Enligt en arbetsbeskrivning skulle cellerna göras 13 meter höga och 2,9 x 2,9 meter i tvärsnitt och därmed rymma 800 säckar spannmål. Cellerna utfördes av plank. För att klara den höga vikten skulle cellerna vila på kraftiga järnbalkar, vilka i

sin tur vilade på slanka gjutjärnskolonner som var fastgjutna vid betongplattan. De yttre långväggarna förankrades med varandra med fyrkantsjärn som fästade i en platta, som i sin tur förankrades i ytterväggen genom genomgående bult på gjutna brickor.

I vardera änden av byggnaden uppfördes trappor av betong och vindsvåningen förseddes med takluckor och ventilationshuvar. Fönstren gjordes enkla och utåtgående. Det var inte en uppvärmd byggnad.

Redan från början var transporter av spannmålen till, från och inom byggnaden mekaniserad.

Det mesta av byggnadens exteriör är bevarad sedan uppförandet, men några mindre förändringar har gjorts. På den västra gaveln har en skylt med lydelsen ”Upsala Ångqvarn AB” tagits bort (infästningen syns fortfarande i fasaden) och den tidigare inbyggda landgången mellan skeppslevatorn och silon har fått ett ändrat läge. Det tidigare läget var centrerat i den centrala fönsteraxeln, där landgångens sadeltak fortfarande kan synas som ett ljusare parti i tegelfasaden. På taket har de tidigare låga takkuporna bytts ut mot takfönster.

Silobyggnaden användes ända till båttransporterna med spannmål till kvarnen upphörde. Detta skedde i början av 2000-talet.

Beskrivning

Byggnaden har en bärande stomme av rött tegel i kryssförband. Grunden består av en armerad betongplatta på pålning. Vid vardera gaveln finns trapphus med betongtrappor men i övrigt saknar byggnaden mellanbjälklag. I huvudvolymen rymms stora träsiloceller som löper vertikalt i byggnadens höjd. Stödstrukturen till cellerna består bland annat av gjutjärnspelare och järnbalkar. Fasaden är rikt artikulerad med blinderingar i form av valvbågar med pelare.

Värdering

- välbevarad äldre byggnad av mycket högt industri-, byggnadsteknik- arkitektur- och samhällshistoriskt intresse
- en mycket betydelsefull del av berättelsen om den gamla ångkvarnen 1864—1939
- av mycket stor betydelse för stadsbilden kring årummet och centrala Uppsala genom sin höjd, utformning och orientering

Värdebärande karaktärsdrag

- det röda, nakna teglet murat i kryssförband som visar väggarnas konstruktion och som

är typisk för tidens nationalromantiskt präglade nyttobyggnader

- tegelarkitekturen med arkadbågar som representerar de olika silocellernas placering i byggnaden
- frånvaro av fönster i arkadbågarna, som visar att det är en förvaringsplats som inte ska ha dagsljus innanför murarna
- fönstren i gavelpartierna och vindsvåningen, som visar arbetet på vinden krävde dagsljus och att byggnadernas gavlar hade trapphus
- avtrycket av den tidigare landgångens sadeltak i fasaden, som visar denna ursprungliga plats
- halvfönstret vid den tidigare platsen för landgången, som visar att silobyggnaden ritades med transportören från elevatoren som förutsättning
- de snedskurna hörnen, som ger en arkitektonisk effekt genom ett intryck av att den översta våningen är överkragad, men som

också innebär kommunikationsmässiga fördelar och inte hindrar ett en ”extra” silo placeras i hörnen

- ventilationshuvorna, som ombesörjde luftväxlingen i byggnaden

Förstärkande strukturer

- den samtida och samkomponerade skeppselevatoren, som visar hur spannmålen frakta-

des till silobyggnaden

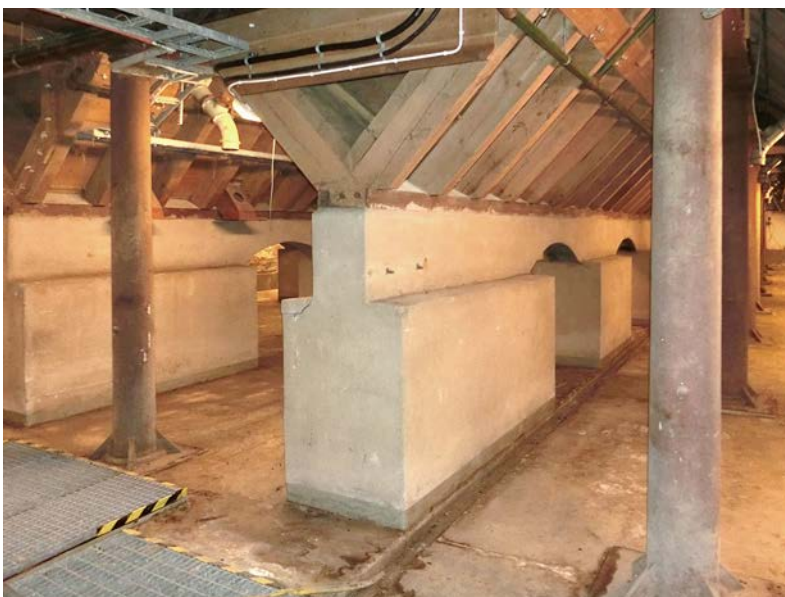
- den intilliggande kvarnen från 1940 som visar att byggnaden betjänat en kvarn

Klassificering

Röd (1).

Bevarandeprioritering

Röd (1).

Källarvåningens grundläggning för plankbe hållarna.

Å7. Silo 2

Historik

När den gamla kvarnbyggnaden hade rivits bestämdes att en ny, modern spannmålssilo skulle uppföras i samma läge som den rivna kvarnbyggnadens norra flygel. Silon skulle dock ta ytterligare mark i anspråk och industriområdet utvidgades åt norr på tidigare prickad mark. AB Göteborgs Industribyggnader var entreprenör för den första etappen, som blev klar 1945. Byggnaden bestod av ett maskintorn i öster, 7 stora betongceller och en lanternin. Byggnaden avslutades med ett ganska stort släpp mot tegelsilon från 1914, men detta gap fylldes igen i en andra etapp, då ytterligare fem celler tillkom åt väster och lanterninen byggdes ut. Etapp två utfördes av Byggnadsfirma Anders Diös och stod färdig 1948.

Silon kläddes in med korrugerad plåt i samband

med att spannmålsfattningen byggdes i slutet av 1980-talet. Anledningen var att betongen börjat vittra. 2016 används silon som s.k. driftssilo. Det innebär att det är från denna silo som kvarnen hämtar den spannmål som ska malas. Inne-

hållet i silon omsätts på ungefär en vecka.

Beskrivning

Maskintorn och siloceller är uppförda i armerad betong. Silocellerna är inklädda i gul, trapetskorrugerad plåt. Maskintornet har en sentida färgsättning i ljust grått med vita vertikala band. Även lanterninen är troligen uppförd i betong.

Värdering

- relativt välbevarad byggnad av stort industrihistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om den moderna industrikvarnen 1939—1963
- av stor betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med maskintorn, cellbatterier och lanternin som är typisk för silobyggnader i betong och som visar att det är just en sådan byggnad
- placeringen intill den gamla spannmålssi-

lon, som visar hur spannmålshanteringen för kvarnens behov var samordnat

Förstärkande strukturer

- Transportör till kvarnbyggnaden, som visar att det är en driftsilo
- Den vidbyggda spannmålmottagningen, som visar dagens sätt att transportera spannmål till silon

Försvagande strukturer

- Inklädnaden av silocellerna i trapetskorrugerad plåt, som gör en datering, och därmed inplacering av byggnaden i kvarnens utveckling, svår

Klassificering

Gul (3).

Bevarandeprioritering

Orange (2).

Å8. Spannmålsmottagning

Historik

Spannmålsmottagningsbyggnaden för lastbilsfrakter uppfördes intill 1940-talssilon omkring 1988. Samtidigt hade betydelsen av sjötransporterna minskat kraftigt.

Beskrivning

Byggnaden har ett pulpettak. Fasaderna består av röd-orange trapetskorrugerad plåt. Längs långsidan löper ett fönsterband och på respektive gavel finns stora inkörsportar för lastbilar.

Värdering

- välbevarad nyare byggnad av stort industrihistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963 -

Värdebärande karaktärsdrag

- fönsterbandets placering, som visar att det är en hallbyggnad utan mellanbjälklag

- placeringen intill silobyggnaden, som tillsammans med utformningen visar att det är en spannmålsmottagning
- utformningen med inkörsportarna, som visar att det är en byggnad för spannmålsmottagning med bil
- fasadbeklädnaden med orange trapetskorrugerad plåt, som är tidstypisk och placerar in byggnaden i rätt tidsepok

Klassificering

Turkos (5).

Bevarandeprioritering

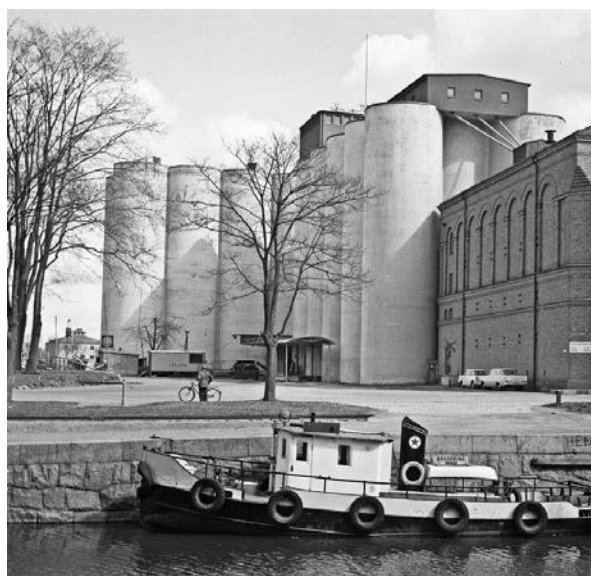
Blå (5).

Å9. Silo 3

Historik

Byggnaden uppfördes troligen under 1960-talet efter stadsplaneändring 1960. Silon placerades en bit ifrån 1940-talssilon för att ge fri passage till det inte järnvägsspår som vid denna tid löpte in på kvarnområdet i en båge från Islandsgatan. Det innebar att det befintliga maskintornet inte kunde användas, något som annars var vanligt vid utbyggnader. Istället uppfördes ett nytt maskintorn.

Beskrivning

Byggnaden består av ett maskintorn med två silobatterier om 4 rundceller vardera. Lanterninen är inte utformad som en barack eller ett enklare kontor, som 1940-talssilon, utan består av en kopparklädd huv med brutna takfall och inga fönster.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industri- och samhällshistoriskt intresse.
- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963—
- av viss betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med maskintorn, cellbatterier och lanternin som är typisk för silobyggnader i betong och som visar att det är just en sådan byggnad

- lanterninens utformning utan fönster, som speglar en senare byggnadsetapp än 1940-talssilon och visar på ett minskat behov av manuellt arbete i lanterninen

Förstärkande strukturer

- In- och utlastningsbyggnaden, som visar transportsätt för spannmål till silon

Klassificering

Grön (4).

Bevarandeprioritering

Gul (3).

Å10. Silo 4

Historik

Byggnaden uppfördes 1974 som en andra etapp av silon från 1960-talet.

Beskrivning

Byggnaden delar maskintorn med silon från 1960-talet. Anläggningarna är snarlika och har samma typ av lanterniner. Lanterninbeklädnaden består dock inte av koppar utan av grönmålad stålplåt. De runda cellerna avlutas upptill av stålband.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industri-, teknik- och samhällshistoriskt intresse
- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963 -
- av viss betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med maskintorn, cellbatterier och lanternin som är typisk för silobyggnad

der i betong och som visar att det är just en sådan byggnad

- lanterninens utformning, som binder ihop byggnaden med siloanläggningen från 1960-talet men som ändå inte är identisk
- maskintornet, som den delar med 1960-talssilon och som visar att silon utgör en andra etapp av samma silokomplex

Förstärkande strukturer

- Sammanbyggnaden med silon från 1960-talet ger en stor och dominerande siloanläggning av värde för stadsbilden
- In- och utlastningsbyggnaden visar hantering av spannmål till silon

Klassificering

Grön (4).

Bevarandeprioritering

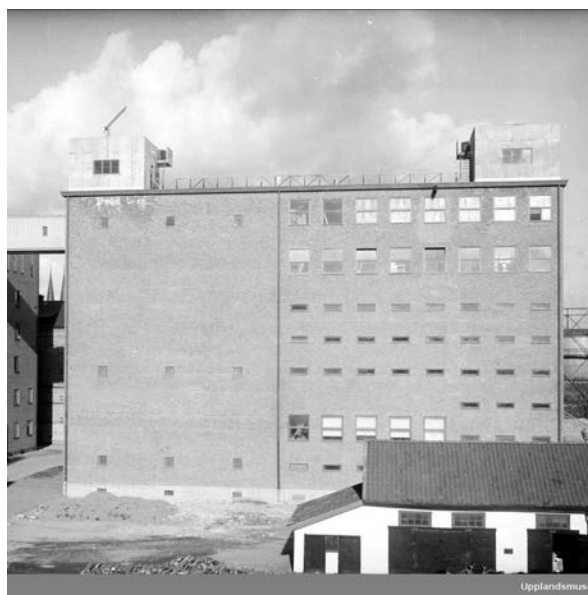
Gul (3).

Å11. Maccaronifabrik

Historik

Byggnaden uppfördes 1942 av Nya Asfaltbolaget i Stockholm efter pålnings- och grundläggningsarbeten av Byggnadsfirman Anders Diös. Den kom tillsammans med siloanläggningen från 1944—1948 att ta marken i anspråk efter den rivna, eldhärjade gamla ångkvarnen. I första hand var tanken att byggnaden skulle inrymma mjölmagasin, eftersom det var en av de funktioner som försvann när den gamla kvarnen brann. Byggnaden utökades dock till att inrymma även en maccaronifabrik. Disponeringen av byggnaden och placeringen av byggnaden i relation till kvarnen var rationell. I byggnadsdelen närmast kvarnen inrymdes mjölsilo med 27 celler. Mjölet transporterades från kvarnen ge-

nom en lufttransportör på översta våningen. Från mjölsilon transporterades mjölet vidare till macaronifabriken, som inrymdes i byggnadskroppens östra del. Förutom själva fabriken fanns ett packeri och magasin i byggnaden. Packeriet försågs med stora fönster med horisontell uppdelning medan magasinsbottarna hade låg takhöjd och liggande, låga fönsterslitsar. Intill byggnadens bottenvåning fanns lastkajer för transport av de färdiga produkterna, både via lastbil och tåg genom det inre industrispåret.

Maccaronitillverkningen upphörde 1967. Senare övergick byggnaden till att bli en renodlad mjölsilo och packeri.

Tidigare fanns det två karakteristiska hisstorn på byggnaden. Dessa är numera rivna.

Beskrivning

Grunden är pålad och består av armerad betong. Bottenkonstruktionen i mjölsilodelen är mycket kraftig för att bära upp de stora tyngderna. I denna del löper siloceller vertikalt i byggnadens höjd och mellanbjälklag saknas. Byggnaden har en bärande tegelstomme och betongbjälklag. Den östra delen av byggnaden har dels våningar med hög våningshöjd, i de delar som innehållit tillverkning och packeri, och dels våningar med låg höjd, som fungerat som magasin. Fasaden är rationellt utformad, där mjölsilodelen endast har några små fönstergluggar medan fabriksdelen har stora fönster i de två övre våningsplanen och mindre slitsar i mellanplanen.

Värdering

- välbevarad byggnad av stort industri- och samhällshistoriskt intresse och visst teknikhistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om den moderna industrikvarnen 1939—1963

- av viss betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- mjölsilodelens avsaknad av fönster, som visar att det är en lagringsbyggnad.
- macaronifabriksdelens stora fönster och höga våningsplan i de två övre våningarna, som antyder att det är här tillverkningen skedde
- de lägra våningarnas lägre höjd och liggande halvfönster, som fick detta utförande för att rymma många lagringsbottnar för mjölsäckar och göra det lätta att stapla säckarna
- de stora fönstren på våning 2, som inrymde paketering
- fasautformningen och det röda teglet, som korresponderar mot den i princip jämnåriga kvarnbyggnaden och binder dessa byggnader samman i samma utvecklingsfas

Förstärkande strukturer

- den närbelägna kvarnbyggnaden med lufttransportör som försörjde macaronifabriken med mjöl
- förbindelsegången mellan kvarnen och macaronifabriken

Försvagande strukturer

- inbyggnaden av de nedre våningsplanen på den södra fasaden med en magasinsbyggnad
- förbyggnad av den norra fasaden med en mjölblandningsbyggnad

- förbyggnad av den östra gaveln med foder-cisterner

Klassificering

Orange (2).

Bevarandeprioritering

Orange (2).

Å12. In- och utlastningsbyggnad

Historik

Byggnaden uppfördes omkring 1990 över det järnvägsspår som löper längs industriområdets norra kant. I byggnadens södra del finns spannmålsintag från järnväg och i det centrala partiet mjölutlastning.

Byggnaden har saknat användning sedan industri-spåret lades ner under början av 2010-talet.

Beskrivning

Stålstomme med väggfack av nitad orange slätplåt, och tak av trapetskorrugerad plåt. Mittparti som reser sig högre än den övriga byggnaden.

Värdering

- välbevarad nyare byggnad av industrihistoriskt intresse
- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963—

Värdebärande karaktärsdrag

- placeringen över järnvägsspåret, som visar kopplingen till järnvägstranporter
- inkörsporten i söder, varifrån tågen anlände
- fasadbeklädnaden, som är tidstypisk och sätter in byggnaden i sitt tidsmässiga sammanhang
- avsaknaden av fönster, som med övriga karaktärsdrag visar att det är en enkel hallbyggnad för in- och utlastning

Klassificering

Turkos (5).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

Historik

Byggnaden uppfördes 1956 av Byggnadsfirman Anders Diös efter ritningar av arkitekt Tage Rosenlind. Byggnadens kallas Kelloggslagret, eftersom den tidigare användes för att lagra frukostflingor. Byggnaden var ursprungligen fristående och hade smäckra taksäckar för skydd vid hantering av gods, som troligen främst transporterades med järnväg på det inre industrispår som tidigare fanns. Idag är den sammanbyggd med en större överbyggnad av gården.

Beskrivning

Magasinet är uppfört med ett bärande ramverk av armerad betong med utfackningsväggar av rött hårbränt fasadtegel. Betongen är på ett för arkitekten och tiden typiskt sätt exponerad i fasaden, i kontrast mot det röda teglet.

Värdering

- relativt välbevarad byggnad av visst industri- och arkitekturhistoriskt intresse
- en del av berättelsen om den moderna industrikvarnen 1939—1963

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med betong och tegel i fasaden, som placerar in den som en byggnad från 1950- eller 1960-talet
- avsaknaden av fönster som visar att det är en lagerbyggnad
- lastkajerna, som visar in- och utlastningen mot industrispåret

Försvagande strukturer

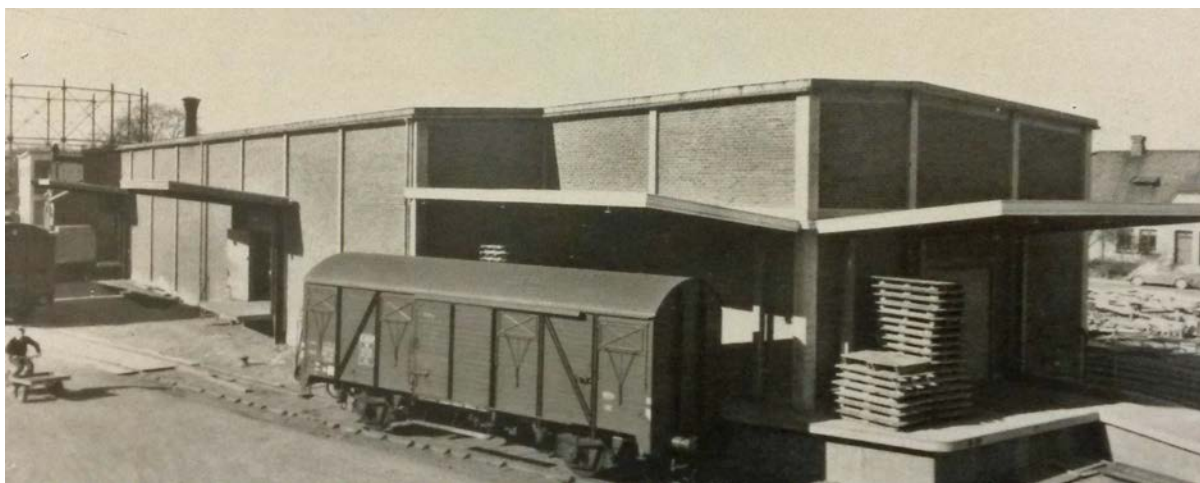
- sammanbyggnaden med in- och utlastningsbyggnaden samt överbyggnaden av gården, som gör byggnadens konturer och volym otydlig och svåravläst.

Klassificering

Grön (4).

Bevarandeprioritering

Turkos (4).

Magasinet strax efter uppförandet 1956. Foto Diös.

Magasinet med transportör av spannmål från silo i spannmålmottagningen i kvarteret Fabriken.

Å14. Magasin 1—3

Historik

Industritomtens gårdsplan har gradvis byggts över från mitten av 1960-talet och framåt. I en första etapp uppfördes en byggnad som täckte ytan mellan flyglarna på den f.d. jästfabriken och i ett senare steg byggdes ytan mellan macaronifabriken och magasinbyggnaden från 1956 in.

Beskrivning

Byggnaden består av enkla industrihallar med stålskelett och fasader i korrugerad plåt. Den rymmer lager.

Värdering

- förändrad byggnad av visst industrihistoriskt intresse
- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963—

Värdebärande karaktärsdrag

- den enkla utformningen som visar att det är en lagerbyggnad
- fasaderna av korrugerad plåt, som visar att överbyggnaden är relativt sentida

- de olika takfallen, som gör att det exteriört går att urskilja flera byggnadsetapper i överbyggnaden

Klassificering

Blå (6).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

Å15. Mjölblanderi

Historik

Byggnaden uppfördes på 1990-talet och inrymmer mjölblandereri och bilbulk.

Beskrivning

Byggnaden har fasader av nitad plåt.

Värdering

- välbevarad nyare byggnad av visst industri- och samhällshistoriskt intresse

- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963—

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen utan fönster, som visar att det är en industribyggnad utan dagsljusbehov
- den lägre byggnadsdelens lastbilsportar, som visar att det är en utlastningsbyggnad
- placeringen intill mjölsilon, varifrån mjölet

som blandas hämtas

- plåtfasaden, som är typisk för 1990-talet och placerar in byggnaden tidsmässigt till utbyggnadsetappen kring 1988

Klassificering

Blå (6).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

Å16. Foderbolk

- en del av berättelsen om kvarnen under Lantmännen 1963—

Värdebärande karaktärsdrag

- plåtcisternerna som är förhållandevis små, och som visar att det inte är en spannmåls-silo
- placeringen intill f.d. maccaronifabriken, varifrån kliet blåses över.

Klassificering

Blå (6).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

Historik

Byggnaden uppfördes på 1970-talet och inrymmer behållare för kli, en restprodukt från kvarnverksamheten som används till djurfoder. I bottenvåningen finns en port med utlastning.

Beskrivning

Behållare av plåt, stålskelett med fasad av korrugerad plåt.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industrihistoriskt intresse.

4.3 F.d. kvarteret Upplaget

U1. Silo 4

Historik

Det stora silokomplexet uppfördes 1977 på en tomt som tidigare hade ägts av Shell och utnyttjats för en depåanläggning. Den ganska lilla tomten utnyttjades maximalt när 4 x 4 rundceller placerades i en kvadrat, med en maskinbyggnad längs hela den södra sidan och en stor lanternin.

Beskrivning

Maskinbyggnad och silor är utförda i armerad betong. Maskintornet har målats röd, medan silorna har fått olika nyanser av gult. Mot Sågargatan står ett pannrum i rött tegel. Byggnaden har en lagringskapacitet på 14 500 ton och 4 torkar.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industri-, teknik- och samhällshistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—
- av stor betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med maskintorn, cellbatterier och lanternin som är typisk för silobyggnader i betong och som visar att det är just en sådan byggnad

- lanterninens slutna utformning som är typisk för 1970-talets silor och placerar in byggnaden tidsmässigt i Lantmännens succesiva utbyggnad av sin spannmålsmottagning till att omfatta f.d. kvarteret Upplaget
- lanterninens utformning utan fönster, som visar på ett minskat behov av manuellt arbete i lanterninen
- placeringen i närheten av Ångkvarnen, som visar på sambandet mellan de båda anläggningarna, både i form av ägande och leverans av spannmål till kvarnen

Förstärkande strukturer

- de övriga siloanläggningarna i omgivningen, som tillsammans visar storleken på spannmålshanteringen
- den bevarade kvarnen, som utgjorde en lokaliseringfaktor och som gör placeringen relativt centralt i Uppsala förståelig

Klassificering

Grön (3).

Bevarandeprioritering

Gul (3).

U2. Utsädessilo

Historik

Byggnaden uppfördes 1983—1984 på mark som hade köpts 1972 i samband med att Stål & Metall lade ner sin verksamhet på området. Den utgör den sista utbyggnadsetappen i området och innehåller mottagning, bearbetning, förvaring och säckning av utsäde. Den har alltså ingen koppling till kvarnverksamheten, i motsats till spannmålssilorna.

Anläggningen är datorstyrd. Lagringskapaciteten är ca 3 000 ton och anläggningen producerar ca 20 000 förpackat utsäde per år. Korn- och veteutsäde packas i 700 kg säckar och havreutsäde i 600 kg säckar.

Utsädet levereras från speciella utsädesodlare i Uppland och omkringliggande landskap.

Beskrivning

Byggnaden har formen av ett rätblock klätt med vit, trapetskorrugerad plåt. Byggnaden är avdelad med en vertikal fönsterslits som löper genom byggnadens hela höjd. Mot Sägargatan ligger en byggnad med orange plåtfasad som utgör intag till anläggningen.

Värdering

- välbevarad nyare byggnad av stort industri- och samhällshistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—
- av viss betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen i form av ett rätblock med inklädnad med trapetskorrugerad plåt, som representerar ett senare utvecklingsskede av siloanläggningar och placerar byggnaden i den senaste utbyggnadsetappen av spannmåls- och utsädeshanteringen

Klassificering

Grön (4).

Bevarandeprioritering

Gul (3).

U3. Personalbyggnad och kontor samt utsädeslager

Historik

Byggnaden uppfördes enligt uppgift 1978—1979, alltså innan utsädesanläggningen byggdes. Den ingår i den verkstads- och serviceanläggning som Lantmännen organiserade på den industritomt man köpt efter nedläggningen av Stål & Metall.

Beskrivning

Byggnaden är klädd med orange, trapetskorrugerad plåt. Våningsplanens fönsterrader är markerade med en brun plåt. I byggnadens östra del finns en stor garageport.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industrihistoriskt intresse
- en del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Värdebärande karaktärsdrag

- fasadens utformning med orange korrugerad plåt och fönsterband markerade med brun plåt, som är typisk för 1970-talet och

placerar in byggnaden tidsmässig kring detta decennium

- kontorsdelens fönsterband, som visar att det är ett kontor med två våningsplan
- lagerdelens enda, högt belägna fönsterband som tillsammans med de stora portarna visar att det är ett hallutrymme i en hög våning

Förstärkande strukturer

- placeringen intill utsädesilon som tillsammans med byggnadens lagerkaraktär antyder att den används som utsädeslager

Klassificering

Turkos (5).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

U4. Verkstad, kontor och lager

Historik

Byggnaden uppfördes av Stål & Metall under 1950 – och 1960-talet i flera utbyggnadsetapper. Byggnaden har senare fått en enhetlig fasad av trapets-korrugerad plåt. Den äldsta delen, uppförd under 1950-talet, är den lägre delen till vänster i bild.

Industrihallen mot Sågargatan har tills nyligen använts som utsädeslada. I övrigt är lokalerna uthyrda till olika hyresgäster.

Beskrivning

Fasad i korrugerad plåt. Mot Sågargatan finns en byggnadskropp med pulpettak och högt beläget fönsterband.

Värdering

- förändrad byggnad av visst industrihistoriskt intresse
- en del av berättelsen om Stål & Metall 1917—1972
- en del av berättelsen om Lantmännens

spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Värdebärande karaktärsdrag

- fönsterbandet på byggnadskroppen längs Sågargatan, som genom sin placering visar att det är en större hall utan mellanvåningar avsedd för industriändamål

Försvagande strukturer

- Inklädnaden av plåt som gör att byggnadsetapperna är svåra att urskilja exteriört.

Klassificering

Turkos (5).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

U5. F.d. smedja och mekanisk verkstad

Historik

Den äldsta delen av byggnaden uppfördes 1917 och innehöll smedja och mekanisk verkstad. Byggnaden placerades med gaveln intill industrispåret, som utnyttjades för transporter. Den hade två ganska branta sadeltak med stora takfönster för ljusinsläpp, en slags variant av den klassiska industribyggnadens sågtandstak. Ganska snart förlängdes byggnaden så att in- och utlastning kunde ske till stickspåret under tak, och under 1940-talet byggdes en omslutande, lägre del med flacka pulpettak och stora, spröjsade fönster. I senare tid har byggnaden klätts in med trapetskorrugerad plåt, efter att tidigare ha varit putsad.

Beskrivning

Den äldre delen av byggnaden är uppförd i tegel. I den äldre delens bottenvåning dominerar äldre, stora, småspröjsade fönster medan övervåningens fönster är mindre. Här finns en större port samt en äldre fernissad trädörr. På den lägre utbyggnaden

1947

den från 1940-talet sitter det stora 3-luftsönster med gles spröjsning, troligen från när byggnadsdelen uppfördes. I den nyare delen finns 5 garageportar.

Fasaden är täckt av grov, trapetskorrugerad plåt. Taket är täckt med korrugerad plåt och avvattning sker med formböjda stuprör.

Värdering

- delvis äldre, kraftigt förändrad byggnad av visst industrihistoriskt intresse.
- en betydelsefull del av berättelsen om Stål & Metall
- en del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering

Värdebärande karaktärsdrag

- den äldre delens stora småspröjsade fönster som skiljer ut det som en äldre byggnadsdel och som visar att det förekommit verksamhet som förutsätter god dagsbelysning
- den äldre delens övre våningsplan med mindre fönster, som tyder på att det varit kontor
- den äldre delens branta sadeltak, som skiljer

ut denna byggnadsetapp från den nästkommande

- de talrika garageportarna på den lägre 1940-talsdelen, som visar att denna del har haft en hall- och verkstadsanvändning

Försvagande strukturer

- Inklädnaden med plåt, som gör det svårare att bedöma byggnadens ålder och byggnadsetapper

Klassificering

Turkos/Grön (5/4).

Bevarandeprioritering

Blå/Turkos (5/4).

U6. Laboratorium och provtagning

Historik

Laboratoriebyggnaden med lastbilssluss för provtagning av den levererade spannmålen uppfördes någon gång efter 1976.

Beskrivning

Laboratoriebyggnaden är uppförd av trä på en platta av betong. Den har ockragula träpanel med vita listverk och fönster.

Slussbyggnaden är utförd i en brun stålbalsskonstruktion med tak och taksarger av korrugerad plåt.

Värdering

- nyare byggnad av industrihistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om Lant-

männens spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Värdebärande karaktärsdrag

- slussbyggnaden där ankommande lastbilar stannar för provtagning
- slussbyggnadens datorstyrda provtagningsrör som hänger i taket på slussbyggnaden
- laboratoriebyggnadens glasade del mot slussbyggnaden, som gör att uppsikt kan hållas över ankommande fordon
- bryggan och dörren till besöksrummet intill slussbyggnaden, där leverantören har kontakt med laboratoriepersonalen
- laboratoriebyggnadens utformning med gul

panel och vita knutar, som visar att den är relativt nyligen uppförd och placerar in dagens laboratorium i dess tidsmässiga sammanhang.

- slussbyggnadens infart från utsidan av industriområdet, som visar att det är den första mottagningsstationen för spannmålsleveranser

Förstärkande strukturer

- de omgivande spannmålssilorna, som gör byggnadens funktion förståelig

Klassificering

Grön (4).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

4.4 F.d. kvarteret Fabriken

F1. Silo 3

Historik

Byggnaden uppfördes 1963 efter ritningar av LBF. Den försågs med ett kraftigt, 32 meter högt maskintorn i väster och 2 x 7 runda celler åt öster.

Beskrivning

Maskintorn och silodel är uppförd i betong. Den har två torkar och kan lagra 10 000 ton.

Värdering

- välbevarad byggnad av stort industri- och visst samhälls- och arkitekturhistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—
- av mycket stor betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med maskintorn, cellbatterier och lanternin som är typisk för silobyggnader i betong och som visar att det är just en sådan byggnad
- maskintornets utformning, med motfallstak, skarpa hörn och fönster placerade i vertikala slitsar är typisk för 1960-talets silor och placerar in byggnaden tidsmässigt i Lantmännens succesiva utbyggnad av sin spannmåls- och utsädeshantering, inte minst i relation till den intilliggande silobyggnaden från 1950-talet
- placeringen i närheten av Ångkvarnen, som visar på sambandet mellan de båda anläggningarna, både i form av ägande och leverans av spannmål till kvarnen

- lanterninens utformning utan fönster, som visar på ett minskat behov av manuellt arbete i lanterninen och placerar in byggnaden som den sist uppförda inom f.d. kvarteret Fabriken

Klassificering

Gul (3).

Bevarandeprioritering

Orange (2).

Förstärkande strukturer

- transportör från den östra gaveln till kvarnens magasinsbyggnad, som visar hur kvarnen använt spannmål från denna anläggning
- transportör från den östra gaveln till silobyggnaden på gamla Shelltomten, som visar att de båda anläggningarna hänger ihop
- de övriga siloanläggningarna i omgivningen, som tillsammans visar storleken på spannmålshanteringen
- den bevarade kvarnen, som utgjorde en lokaliseringsfaktor och som gör placeringen relativt centralt i Uppsala förstälig

Försvagande strukturer

- målningen av byggnaden, som inte är ursprunglig och förvanskar dess ursprungliga arkitektoniska uttryck

T.v: lanterninvåningen med transportör från maskintornet som fördelar spannmålen i olika lagringsceller genom trearmade fördelare. De yttre cellerna är rundceller medan den inre cellen är en s.k. stjärncell som bildas av mellanrummet mellan de runda cellerna.

T.v: Trappan i silo 3 är i betong. Nyare siloanläggningar har trappor i sträckmetall.

Nedan t.v: Torkmaskinen löper i hela maskintornets höjd.

Nedan: Med en skopelevator förs spannmålen upp från tippgroppen genom maskintornet upp till lanterninen.

F2. Silo 2

Historik

Byggnaden uppfördes på den nyindelade tomten Fabriken 19 1954, efter ritningar av LBF, Landsbygdens Byggnadsförening. Det var den andra i ordningen av de siloanläggningar som Lantmännen lät uppföra i området. Den stora byggnaden fick uppföras på dispens, eftersom stadsplanen inte medgav en så hög byggnad. Först 1956 ändrades stadsplanen så att den speglade de faktiska förhållandena.

Byggnaden var ursprungligen omålad.

Beskrivning

Byggnaden är uppförd i betong och har ett kraftigt maskintorn i väster och tre batterier om 9 rundceller vardera åt öster. Byggnaden har två torkar och en lagringskapacitet på 7 500 ton.

Värdering

- välbevarad byggnad av stort industri- och samhällshistoriskt intresse och visst arkitekturhistoriskt intresse.
- en betydelsefull del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädehantering 1939—
- av mycket stor betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med maskintorn, cellbatterier och lanternin som är typisk för silobyggnader i betong och som visar att det är just en sådan byggnad
- maskintornets utformning, med svagt rundade hörn och mittrisalit med fönsterband på varje våningsplan, är typisk för 1950-talets silor och placerar in byggnaden tidsmässigt i Lantmännens succesiva utbyggnad av sin spannmålsmottagning, inte minst i relation till den intilliggande silobyggnaden från 1960-talet
- placeringen i närheten av Ångkvarnen, som visar på sambandet mellan de båda anläggningarna, både i form av ägande och leverans av spannmål till kvarnen
- utformningen med många runda celler med liten diameter, i kontrast till 1960-talssilon med färre celler som har större diameter.

Förstärkande strukturer

- transportör från den östra gaveln till silobyggnaden på gamla Shelltomten, som visar att de båda anläggningarna hänger ihop
- de övriga siloanläggningarna i omgivningen, som tillsammans visar storleken på span-

målshanteringen

- den bevarade kvarnen, som utgjorde en lokaliseringfaktor och som gör placeringen relativt centralt i Uppsala förståelig

Försvagande strukturer

- målningen av byggnaden, som inte är ursprunglig och förvanskar dess ursprungliga arkitektoniska uttryck

Klassificering

Gul (3).

Bevarandeprioritering

Orange (2).

F3. Silo 1

Historik

Den äldsta delen av byggnaden uppfördes 1939 av Byggnadsfirman Anders Diös efter ritningar av Ing.-firma Blomgren & C:o. Vid samma tillfälle uppfördes tillhörande lagerbyggnad samt kontor. Mälardalens Lantmannaförbund hade köpt tomten av Upsala Ångqvarn samma år, efter att detta företag bestämt sig för att bygga ut sin kvarnverksamhet på den gamla tomten istället för att utvidga sitt industriområde i söder. Anläggningen bestod av ett rektangulärt, 28,5 meter högt maskintorn med stora, småspröjsade fönster mot väster på varje våningsplan. Maskintornet hade en transportör ut till en elevator vid kajen till Fyrisån. Silocellerna var uppdelade på två batterier om 5 rundceller vardera. Ovanpå lagringsfickorna fanns en relativt smal lanternin, ordentligt indragen från kanten och med många, ganska stora fönster. Anläggningen kompletterades med en lägre byggnad för

driftspersonal på silobyggnadens norra sida samt ett magasin i öster som sträckte sig ända bort till Industrigatan (d.v.s. industrispåret).

Någon under första hälften av 1970-talet byggdes den gamla siloanläggningen till med en foderfa-

brik. Med foderfabriken tillkom en större mängd celler och hela byggnaden kläddes in med gul, trapetskorrugerad plåt. På södra sidan om maskintornet ordnades ett intag.

2016 har fodertillverkningen upphört och istället används den f.d. foderfabriken för att samla ihop boss och rens från de andra silorna. Detta rens fraktas till en anläggning i Sala som tillverkar pellets av materialet.

Beskrivning

Hela anläggningen är klädd med gul, trapetskorrugerad plåt. Maskintornet avtecknar sig som en högre, avslutande byggnadsdel i väster, krönt av en koppargrön plåthuv. Lagringskapaciteten är 3 000 ton på spannmålssilon och det finns två torskar.

Värdering

- förändrad byggnad av stort industri- och samhälls- och visst arkitekturhistoriskt intresse
- en betydelsefull del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädehantering 1939—
- av stor betydelse för stadsbilden

Värdebärande karaktärsdrag

- Byggnadens volym och torn samt avsaknad av fönster som gör att den kan tolkas som en silo
- plåtinklädnadens utförande som tillsammans med tornhuvu placerar in byggnadens ombyggnad i sitt tidsmässiga sammanhang

Förstärkande strukturer

- transportör till övriga siloanläggningar, som visar att de har samband med varandra

- de övriga siloanläggningarna i omgivningen, som tillsammans visar storleken på spannmålshanteringen
- den bevarade kvarnen, som utgjorde en lokaliseringfaktor och som gör placeringen relativt centralt i Uppsala förståelig

Försvagande strukturer

- Utbyggnaden och inklädnaden med plåt har gjort byggnaden anonym och svårsläslig
- Den mest värdefulla delen, från 1939, är dold bakom fasadplåt och går inte att utläsa
- laboratoriebyggnaden som flankerar i väster och norr tillkom 1973, kanske i samband med de övriga ändringsarbetena på anläggningen, och ger tillsammans med fasadplåten en felaktig uppfattning av att hela anläggningen är från denna tid

Klassificering

Grön (4) i nuvarande skepnad.

Orange (2) om siloanläggningen från 1939 friläggs.

Bevarandeprioritering

Orange (2) för silodelen från 1939, i övrigt blå (5)/turkos (4).

F4. Lager

Historik

Byggnadens stomme kan vara från 1939, men byggdes i så fall om under första hälften av 1970-talet i samband med om- och tillbyggnaden av övriga delar av siloanläggningen.

Beskrivning

Enkel magasinbyggnad med fasader av grön korrugerad plåt och portar av röd plåt. Fasaden avslutas vid takfoten av ett fönsterband.

Värdering

- förhållandevis välbevarad byggnad av visst industrihistoriskt intresse
- en del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Värdebärande karaktärsdrag

- Fasadplåten och fönsterbandet som visar att det är en enkel industrihall

- portarna, som visar behovet av tyngre godshantering och ger en ledtråd till byggnadens användning
- sammanbyggnaden med siloanläggningen, som visar på byggnadens användning

Klassificering

Turkos (5).

Bevarandeprioritering

Blå (5).

F5. F.d. laboratorium och personalbyggnad

Historik

Byggnaden uppfördes 1973 som laboratorium och personalbyggnad efter ritningar av Hemfors Ingenjörbyrå. Den ersatte då en tidigare byggnad med samma läge som hade uppförts 1939. Byggnaden byggdes om till kontor under 1990-talet.

Beskrivning

Byggnaden har fasader i rött tegel. Båda våningarna har fönsterband som avdelas med smäckra murpelare i tegel som löper i byggnadens hela höjd.

Värdering

- välbevarad byggnad av visst industri-, arkitektur- och socialhistoriskt intresse
- en del av berättelsen om Lantmännens spannmåls- och utsädeshantering 1939—

Värdebärande karaktärsdrag

- utformningen med många och stora fönsteröppningar i två våningsplan med relativt liten våningshöjd, som visar att byggnaden är ett kontor, laboratorium eller liknande och inte en produktionsbyggnad
- placeringen intill silon och magasinet, som visar att byggnaden är ett industrikontor
- det platta taket tillsammans med det röda teglet, fönsterbanden och murpelarna ger byggnaden 1970-talskaraktär och därmed en tidsmässig tillhörighet till denna tids utbyggnad av spannmåls- och utsädeshanteringen

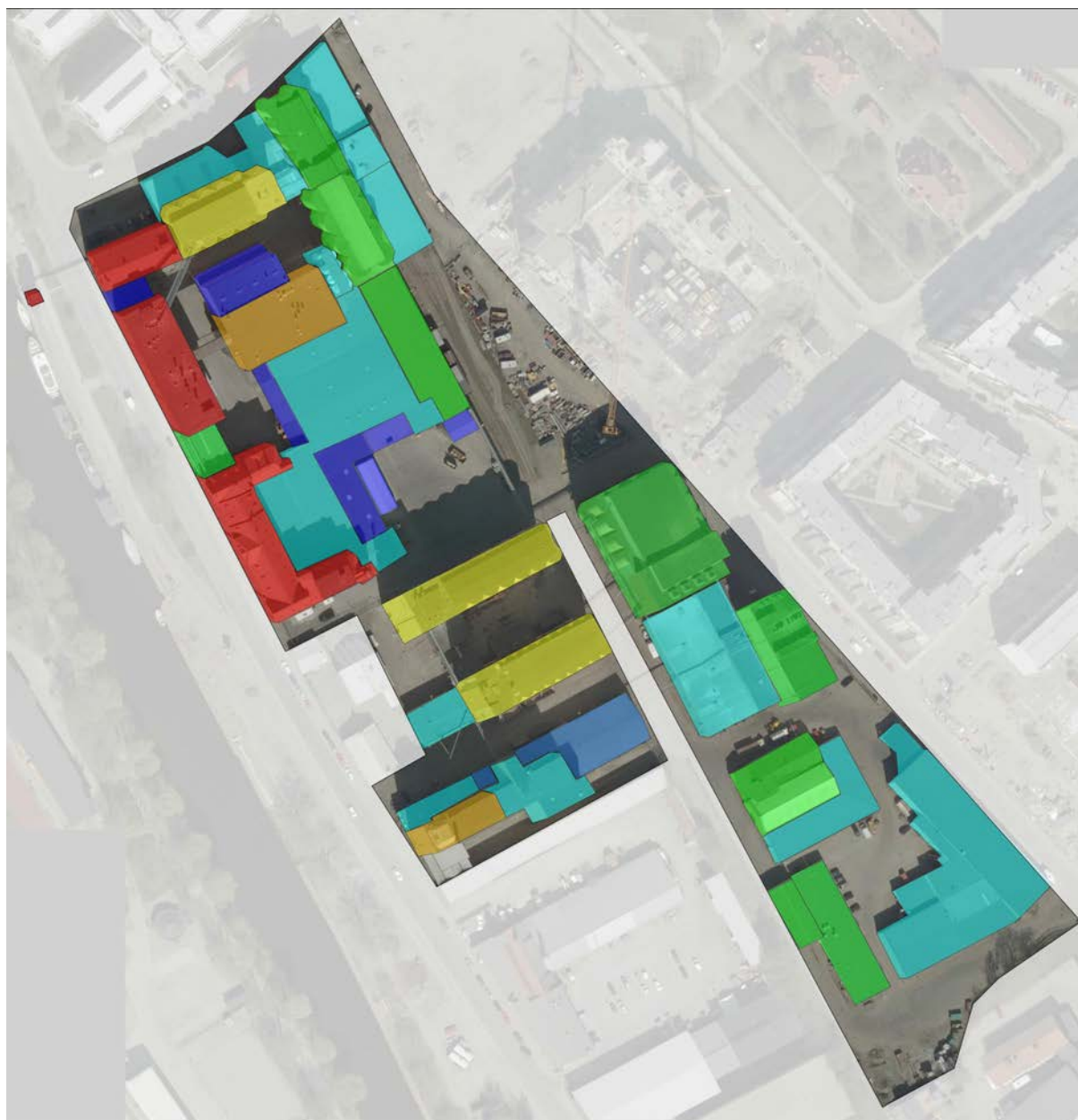
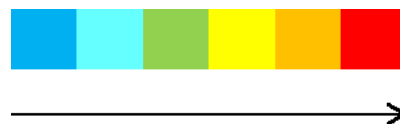
Klassificering

Turkos (5).

Bevarandeprioritering

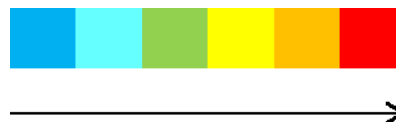
Turkos (4).

4.5 Byggnader, sammanställning

Färgkodad värdering av byggnaderna inom utredningsområdet. Närmare information om värderingen samt beskrivning av respektive byggnad återfinns i avsnitt 4.1—4.4.

4.6 Stråk och samband

1. Islandsgatan

Utlagd innan 1882 och utgör avgränsning av både f.d. kvarteret Ångkvarnen i norr och industriområdet i stort.

2. Östra Ågatan

Fick sin nuvarande sträckning efter utvidgning av hamnen 1901 och utgör en tydlig avgränsning av det gamla industriområdet mot årummet.

3. Ångkvarnsgatan

Lades ut innan 1901 och utgjorde gräns för kvarteret Ångkvarnen i söder. Idag utgör gatan en viktig avgränsare av två olika industriområden med olika karaktär och historia.

4. Sågargatan

Fick sin nuvarande sträckning innan 1936 och utgör gräns mellan bebyggelse orienterad vinkelrät mot Fyrisån i väster respektive i överensstämmelse med stadens rutnätssystem i öster.

5. Industrispår mot norr

Gata för järnvägsspår inne på kvarnområdet, som lades ut innan 1909 men efter 1882. Järnvägsspåren anslöt till stambanan genom en vid båge mot norr och mot Strandbodgatan.

6. Industrigatan

Den s.k. Industrigatan lades ut innan 1936 och innehöll järnvägsspår dragna från söder och in på kvarnområdet.

7. Transportörer mellan siloanläggningar

Transportörerna löper mellan samtliga siloanläggningar och visar deras inbördes samband.

8. Transportör mellan spannmålmottagningen och kvarnen

Transportören löper läng Industrigatan från Lantmännen Lantbruks spannmålssilo till Lantmännen Cerealias kvarnanläggning och försörjer kvarnen med merparten av dess spannmålsbehov.

9. Transportör mellan kvarnen och maccaronifabriken

Transportören har sedan maccaronifabriken byggdes använts för att föra över mjöl från kvarnen till dels mjölsilo och dels fabriken.

10. Transportör mellan skeppselevatoren och silo 1

En transportör har funnits mellan skeppselevatoren och tegelsilo ända sedan de byggdes 1914. Transportören visar både på båttransporternas historiska betydelse och sambandet mellan elevatoren och kvarnanläggningen.

11) Transportör mellan driftsilon och kvarnen

Transportören pekar ut den nutida driftssilo genom dess samband med kvarnbyggnaden.

Transportör från spannmålmottagningen till kvarnanläggningen under pågående spannmålstransport.

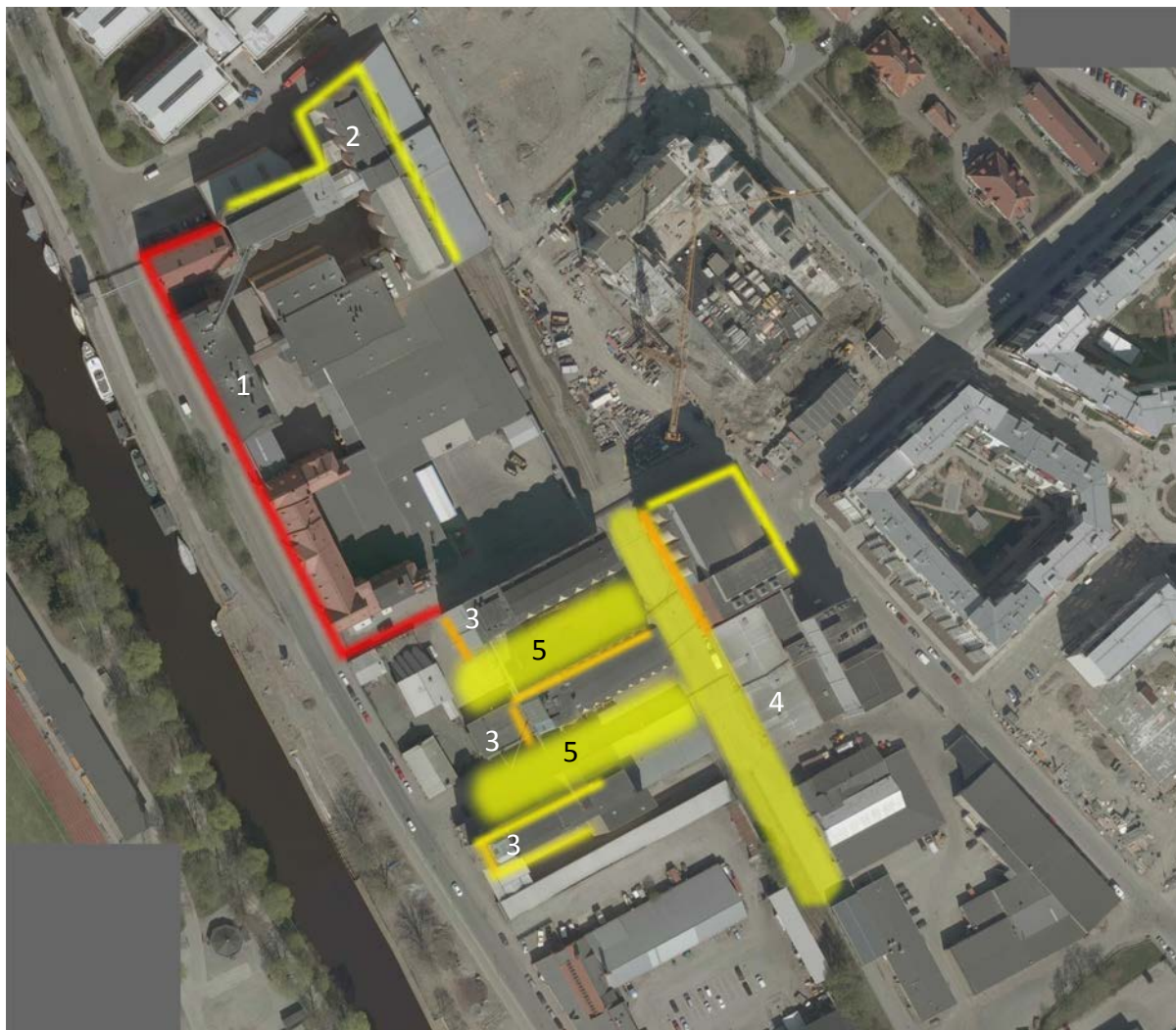
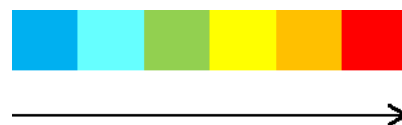

Industrigatan mot norr.

Östra Ågatan.

4.7 Stadsrum och stadsbild

1. Kvarnanläggningens bebyggelsefront

De röda tegelfasaderna mot årummet och Östra Ågatan är resultatet av en medveten samkomponering av byggnader från olika epoker, väl synlig från de centrala delarna av staden.

2. Betongsilor till kvarnen

De storskaliga betongsilorna, uppförda 1940—1970-talet, utgör ett påtagligt inslag framför allt i den lokala stadsbilden.

3. Spannmålsmottagningens silobyggnader

Genom sina höjder och orientering är silobyggnaderna av stor betydelse både för stadsbilden mot

årummet och inom ett större område.

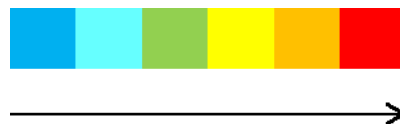
4. Industrigatan

Den tydliga rumsbildningen med silobyggnader på ömse sidor understryker Industrigatan som ett betydelsefullt historiskt stråk.

5. Rumsbildningar mellan silor

Silobyggnaderna resulterar i djupa distinkta stadsrum med en tydlig rytmik och riktning.

4.8 Sammanläggning av värderingskartorna

5. Rekommendationer och riktlinjer

Bevarandeprioritering, byggnader

Varje byggnad inom utredningsområdet har tilldelats en bevarandeprioritering. Denna prioritering har sin grund i den genomförda kulturhistoriska värderingen, men innefattar också en bedömning av vilka kulturhistoriska värden som byggnaderna får efter att omgivande byggnader har rivits.

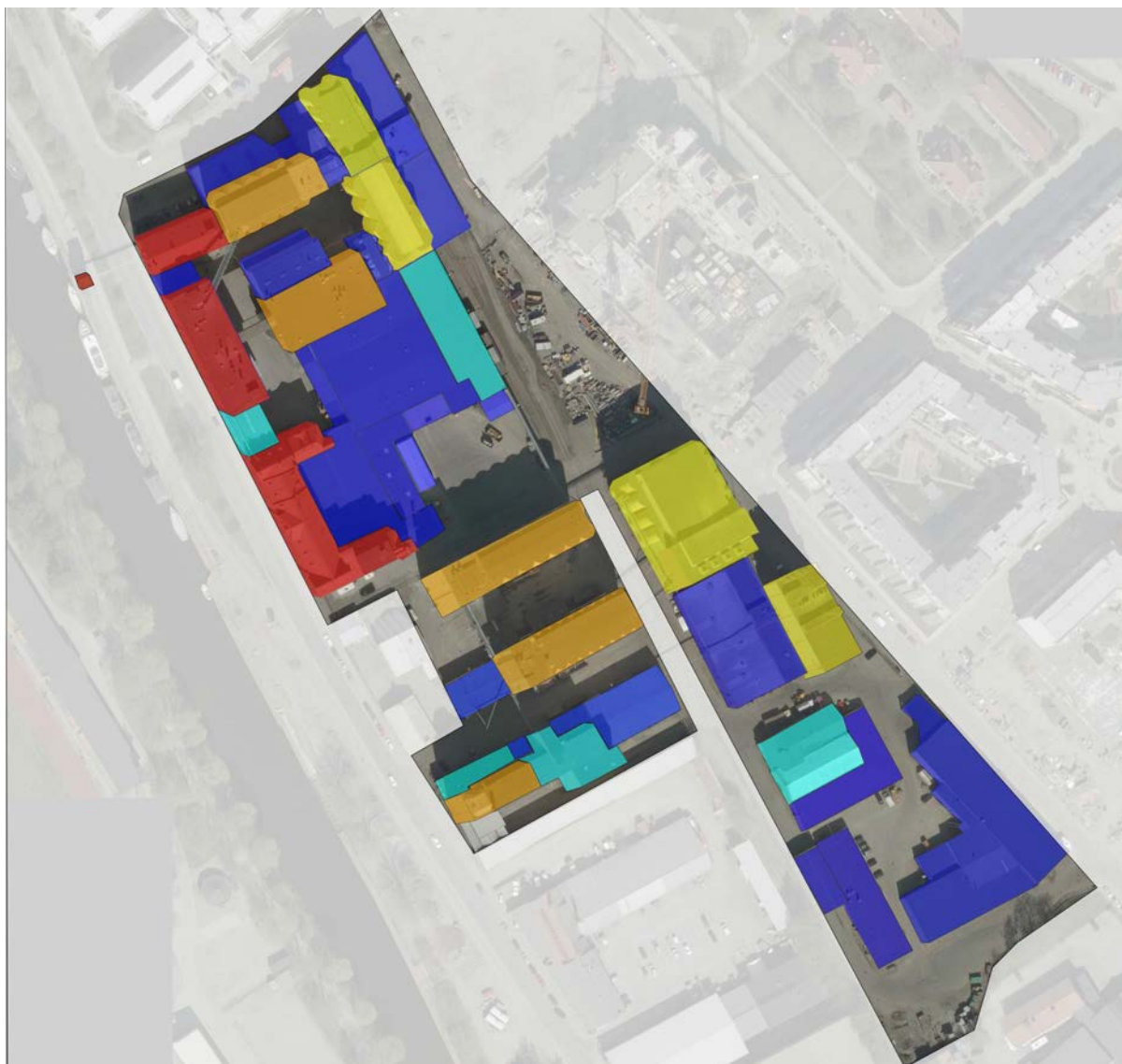
Byggnaderna har färgkodats efter bevarandeprioritering på följande sätt:

Röda byggnader har mycket högt kulturhistoriskt värde och mycket stor betydelse för stadsbilden.

De tillhör en prioriterad miljö och berättelse. De har ett stort värde även om alla omgivande byggnader rivs.

Orangea byggnader har högt kulturhistoriskt värde och stor betydelse för stadsbilden. De har ett stort värde även om huvuddelen av omgivande byggnader rivs.

Gula byggnader har stort kulturhistoriskt värde och viss betydelse för stadsbilden. De har ett begränsat värde om huvuddelen av omgivande byggnader rivs.

Turkosa byggnader har visst kulturhistoriskt värde och ringa betydelse för stadsbilden. De har ringa kulturhistoriskt värde om de omgivande byggnaderna rivs.

Blå byggnader har ringa kulturhistoriskt värde utanför sin kontext, d.v.s. efter en omvandling av området, och ringa betydelse för stadsbilden.

Varsamhetsambitioner

Vilka antikvariska riktlinjer och rekommendationer som blir aktuella beror på vilken varsamhetsambition exploateringen har. Denna ambition kan kopplas till bevarandeprioriteringen och delas in i följande nivåer:

Musealt bevarande innebär att samtliga byggnader bevaras.

Exploatering med stor varsamhet om kulturvärden innebär att alla röda och en eller flera av de orangea byggnaderna bevaras.

Exploatering med viss varsamhet om kulturvärden innebär att alla röda byggnader bevaras.

Exploatering utan varsamhet om kulturvärden innebär att samtliga byggnader rivs.

Varken musealt bevarande eller exploatering utan varsamhet bedöms vara rimlig med hänsyn till områdets kulturhistoriska värden.

Exempel: exploatering med stor varsamhet

I ett scenario som innebär en exploatering av området med stor varsamhet skulle följande åtgärder kunna vara aktuella.

Stadsbild

- Kvartersstrukturerna för f.d. kvarteret Ångkvarnen, Fabriken respektive Upplaget bevaras, d.v.s. de gamla kvartersgränserna. Det innebär att den gamla Ångkvarnsgatan längs jästfabrikens södra flygel återupptas

och att Industrivägen bevaras som stråk. För att ge en gammal industriprägel kan markbeläggningen på Ångkvarnsgatan utföras med gatsten.

- F.d. kvarteret Ångkvarnen ges en enhetlig gestaltning och identitet, t.ex. som ”röda kvarnen” med kompletteringsbyggnader i t.ex. rött tegel eller puts som anpassar sig till befintlig bebyggelse
- Bebyggelsefronten mot årummet bevaras, med spannmålssilon från 1914, kvarnbyggnaden från 1940 och jästfabriken från 1901. Förbindelsebyggnaderna kan rivas och ersättas av andra byggnader eller också kan luckorna lämnas öppna. Eventuella nya förbindelsebyggnader bör inte utföras i rött tegel.
- F.d. kvarteret Fabriken ges en enhetlig, identitetsskapande gestaltning med fristående, storskaliga skivhus orienterade vinkelrät mot Fyrisån. I första hand söks vägar att bevara och bygga om silobyggnaderna från 1962, 1954 och 1939. Kvarteret ges en egen identitet, skild från ”röda kvarnen” - kanske den vita ”funkisstaden”, där de bevarade siloanläggningarna eller dess ersättare blir effektfulla blickfång.
- F.d. kvarteret Upplaget kan ges en utformning som passar för kvartersformen. Det är en fördel för stadsrummet längs Industrigatan och stadsbilden från Östra Ågatan om det finns en sluten bebyggelsevägg mot Industrigatan.

Byggnader

- Skeppselevatorn från 1914 bevaras och restaureras till sitt ursprungliga utseende, som passar ihop med den gamla spannmålssilon som uppfördes samtidigt. Möjligheterna att ha en landgång till tegelsilon kan studeras.

- Tegelsilon från 1914 bevaras och byggs om för nytt ändamål. De markerade arkadfälten används för nya fönsteröppningar, med inspiration från befintliga fönster.
- Silon från 1939 återställs till sitt ursprungliga utseende genom att senare tillägg rivs, inklusive fasaden av korrugerad plåt. Silon återanvänds och byggs om för nytt ändamål.
- Kvarnen bevaras och byggs om för nytt ändamål. Byggnadens rationella industrikaraktär bevaras vid ombyggnaden.
- Möjligheter att bevara silon från 1963 och silon från 1954 inom f.d. kvarteret Fabriken undersöks. Om det inte är möjligt att bevara dem rivs de och ersätts av två nya skivhus med samma orientering som de gamla silobyggnaderna, gärna med motsvarande höjd och försedda med tornliknande byggnad åt väster.
- Ny bebyggelse uppförs på kvarnanläggningens innergård, där samtliga byggnader rivs. Möjligheterna att skapa en god miljö med bevarandet av macaronifabriken övervägs dock. Bebyggelsen anpassas i skala och utformning så att den är underordnad de bevarade tegelbyggnaderna och hjälper till att skapa områdets speciella identitet och karaktär.
- Ny bebyggelse uppförs på f.d. kvarteret Upplaget, där alla befintliga byggnader rivs. Ny bebyggelse kan t.ex. vara utförd som en storgård med gatuhus som följer de gamla gränserna för kvarteret.

